

Nr 32.

Ankom till Riksdagens kansli den 12 mars 1913 kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning av Riksdagens år 1912 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1911.

(2:a Avd.)

Statsutskottet, till vars förberedande behandling ovan nämnda revisionsberättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtanden och förklaringar blivit hänvisad, får, efter tagen kännedom av dessa handlingar och inhämtande av de för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, underställa Riksdagens prövning de av revisorererna gjorda framställningar, som ansetts från utskottets sida påkalla yttrande; kommande utskottet därvid att följa den ordning, som i revisionsberättelsen blivit iakttagen.

Fångvårdsstyrelsen.

§ 1.

(Rev. ber. pag. 38 och 39; utl. pag. 639—641).

Under berättelsen angående fångvårdsstyrelsen hava revisorererna omförmäلت, hurusom det vid besök å kronohäktet i Landskrona ådragit sig revisorerernas uppmärksamhet, att utanför vissa av häktets cellfönster vore anordnade skärmar av bleck, vilka, fästade vid fönstrens nedre del, Ang. vissa fönsteranordningar vid kronohäktet i Landskrona samt användande av de

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 6 saml. 17 häft. (Nr 32.)

*tvinnliga
tvångsarbets-
fångarna
därstädes i
jordbruks-
arbete.*

därifrån utginge uppåt i vinkel mot fönstret och, enligt vad som upplystes, vore avsedda att förhindra meddelanden mellan fånge och person, som befunne sig å platsen utanför fönstren. Då emellertid dessa skärmar givetvis måste hindra ljusets inträngande i cellen och då fönstren måste antagas icke vara uttagna större än att all den dager, som genom dem kunde inkomma i cellen, borde densamma tillföras, hade revisorerna velat ifrågasätta, huruvida icke i nu angivna fall lämpligare anordningar för fånges fullständiga isolering borde kunna vidtagas.

Vidare hava revisorerna erinrat, att 1907 års statsrevisorer med anledning av besök vid tvångsarbetsanstalten i Svartsjö uttalat den mening, att de å anstalten intagna fångarna, vilka dittills huvudsakligen sysselsatts med att hugga gatsten och bereda makadam och endast till någon del använts i jordbruk, borde i betydligt större utsträckning sysselsättas med jordbruksarbete, och åberopade revisorerna en av fångvårdsstyrelsen i detta ämne till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse, i vilken styrelsen anført, bland annat, att det av fångarna bedrivna jordbruket omfattats av dem, som därtill använts, med intresse och visat sig äga en uppryckande verkan även å de genom lättja och dryckenskap ganska försoffade samt därjämte vore ägnat att höja tvångsarbetarnes förmåga av självförsörjning. Sedermera hade Riksdagen enligt skrivelse den 30 maj 1908, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, medgivit, att den under domänstyrelsens förvaltning bibehållna delen av Svartsjö kungsladugård jämte två angränsande lägenheter finge överlätas till fångvården för att läggas under anstaltens eget bruk i syfte att möjliggöra att i större utsträckning än förut sysselsätta där intagna fångar med jordbruksarbete.

I detta ämne yttra revisorerna vidare:

»Då, så vitt revisorerna kunnat inhämta, den förändring i nämnda tvångsarbetsfångars sysselsättning, som i överensstämmelse med Riksdagens omförmälda beslut vidtagits, fördelaktigt inverkat på dessa fångars uppförande och arbetslust samt hälsa och sinnesförfattning, torde med skäl kunna ifrågasättas, huruvida icke tillfälle till liknande sysselsättning borde i avsevärd utsträckning beredas de å tvångsarbetsanstalten i Landskrona intagna fångar, vilka utgöras av de enligt lagen om lösdrivares behandling samt fattigvårdsförordningen till tvångsarbete dömda kvinnor, som icke fyllt tjugufem år. Också har fångvårdsstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 juni 1911 hemställt, att Landskrona f. d. fästnings område, därå tvångsarbetsanstalten jämte tillhörande kronohäkte är förlagd och varav fångvården allenast disponerar marken innanför inre vallgraven med därå uppförda byggnader

samt en byggnad utanför södra infartsvägen och en inom bastionen Wrangel belägen jordlott, därå ett jämförelsevis ringa antal fångar sysselsättas med trädgårdsarbete, under det att all den övriga delen är upplåten åt lantförsvarets behov, måtte överlämnas till fångvården. I detta ärende har fångvårdsstyrelsen anfört, bland annat, att det gamla citadellet med sitt avskilda och skyddade läge inom vallgravarna äger sällsamt goda betingelser såsom fångvårdsinrättning men förutsätter, om det fortfarande skall kunna bevaras åt fångvården och med sina goda möjligheter till fulla utnyttjas, en utvidgning fram till den yttre graven, som jämte vallen bildar en naturlig omslutningsmur mot yttervärlden och tillåter fritt och ostört bruk av innanför liggande jord mellan båda vallgravarna. Däremot har arméförvaltningens fortifikationsdepartement på grund av remiss, med anslutning till vad chefen för första arméfördelningen i ärendet anfört, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt, att fångvårdsstyrelsens omförmälda framställning icke måtte vinna Kungl. Maj:ts bifall; och är frågan för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Med anledning av besök å ifrågavarande tvångsarbetsanstalt och därunder gjorda iakttagelser beträffande det gynnsamma resultatet av de redan gjorda försöken med trädgårdsarbetet inom fångelset hava revisorerna velat uttala önskvärdheten av att anordningar vidtagas för att bereda ifrågavarande tvångsarbetsfångar ökat tillfälle till lämplig sysselättning i det fria.»

Fångvårdsstyrelsen har i häröver den 31 december 1912 avgivet yttrande anfört följande:

»Behovet av ifrågavarande skärmar har sin förklaring i den av styrelsen i underdånig skrivelse den 26 juni 1911 påvisade olägenheten för tvångsarbetsanstalten och det med denna förenade kronohäktet i Landskrona av den nuvarande användningen av det närmast omgivande området.

Sagda anstalt är förlagd till Landskrona f. d. fästnings område, men av detta disponerar fångvården för närvarande allenast marken innanför inre vallgraven med därå uppförda byggnader samt därjämte en byggnad utanför södra infartsvägen, anordnad till vaktkonstapelbostäder, och en jordlott inom bastionen Wrangel, avsedd till trädgårdsland. Det gamla citadellet med sitt avskilda och skyddade läge inom vallgravarna äger, enligt vad styrelsen i sin nämnda underdåniga skrivelse framhållit, sällsynt goda betingelser såsom fångvårdsinrättning, men förutsätter, om det alltfört skall kunna med fördel bevaras åt fångvården och med sina goda möjligheter tillfulla utnyttjas, en utvidgning fram

till den yttre graven, som jämte vallen bildar en naturlig omslutning mot yttrevärlden och tillåter fritt och ostört bruk av innanför liggande jord mellan båda vallgravarna.

Av denna jord, vilken disponeras av arméförvaltningen, är en lott jämte byggnader upplåten åt Skånska husarregementets Landskrona-avdelning dels till köksträdgård för avdelningen samt trädgårdsland för underofficerare, dels till kammarskjutningsbana och skyttegård, medan befintliga byggnader nyttjas till förläggning av personal, såsom lokaler för förråd och verkstäder samt till stallrum. Övriga områden äro mestadals genom arméförvaltningen utarrenderade i smålotter, med kronan tillerkänd rätt att när som helst återtaga jorden.

Tydligt är att fångvården måste vidtaga åtgärder till förhindrande av direkt utsikt från häktets fönster mot de närbelägna områden, där militärer hålla skjutövningar eller eljest vistas, likasom ock mot de platser inpå anstalten, där innehavarna av koloniträdgårdar samt allmänheten hava tillträde. Detta har nödvändiggjort ifrågasvarande skärmars anbringande.

I förenämnda underdåniga framställning samt i underdånigt yttrande den 16 februari 1912 har styrelsen framballit angelägenheten för fångvården att komma i besittning av den mark, som nu disponeras av arméförvaltningen eller vissa delar därav, detta såväl för att befria anstalten från ovan nämnda olägenheter som för att tillgodose ett annat för fångvården viktigt syftemål.

Då anstalten i Landskrona användes till förvarande av yngre kvinnliga tvångsarbetsfångar, hade styrelsen funnit angeläget att i möjlig mån bereda dessa unga kvinnor sysselsättning av sådan art, att den kunde välgörande påverka deras under lättsinnigt och sysslolöst leverne försvagade hälsotillstånd, öva ett väckande och fostrande inflytande på deras sinnen och vända deras håg till nyttigt arbete. För detta syfte hade styrelsen, så långt under antydda förhållanden varit möjligt, träffat förberedande anordningar för att vid sidan av dittills anlitade sömnads- med flere arbeten sysselsätta fångarna i det fria, närmast med trädgårdsarbete av olika slag, jämväl odlande av medicinalväxter. Meningen vore att, därest erforderlig mark erhöles, småningom utan egentlig kostnad för kronan kunna omgestalta anstalten till en för kvinnliga tvångsarbeterskor anpassad motsvarighet till anstalten å Svartsjö, vilken tillvunnit sig allmänt erkännande för att i en helt annan mån än vid andra anstalter varit möjligt främja tvångsarbetets ändamål. Härtill vore det från omgivningarna, såsom ovan visats, väl isolerade och till största del av

trädgårdsjord bestående området mellan de båda vallgravarna i lyckligaste grad lämpligt.

Av nu återgivna grunder har styrelsen i sistnämnda underdåniga utlåtande hemställt, att Eders Kungl. Maj:t ville låta föranstalta, att området mellan inre och yttre vallgravarna inom Landskrona f. d. fästning jämte byggnader och en i vallgraven belägen holme måtte under vissa bestämmelser överlämnas till fångvården. Om så sker, bliva de ifrågavarande skärmarna obehövlige, då fångvården själv blir bestämmande beträffande tillträdet till den häktet omgivande marken.

Att genom skärmarna ljustillförseln till cellerna i viss mån utestänges finner styrelsen beklagligt, om än olägenheten förminskas däri-genom att skärmarna äro anbragta i ungefär samma vinkel mot fönstren som den, i vilken dagsljuset beräknas överhuvud falla. Men annat effektivt skydd mot olägenheterna utifrån så länge marken ej är i fångvårdens hand läser ej stå till buds, såsom ock anstaltens direktör i avgivet yttrande framhållit.

Med framhållande att i kronohäktet i Landskrona förvaras jämte rannsakningsfångar endast fångar med kortare celltider, tillåter sig styrelsen emellertid meddela, att styrelsen till möjligt förstärkande av ljuset i cellerna anmodat anstaltens direktör att låta på insidan bestryka skärmarna med vit emaljfärg för reflekterande av ljuset. Därjämte har styrelsen föreskrivit, att de celler, framför vilkas fönster skärmar äro anbragta, skola företrädesvis användas för extra judiciella bestraffningar samt till förvarande dels av fångar med kortare celltid och dels av bötesfångar, vilka under dagen i regel användas för handräckningsgöromål utom cellerna».

Utskottet delar den av revisorerna uttalade uppfattningen om önskvärdheten av att de kvinnliga tvångsarbetsfångarne beredas ökat tillfälle till arbete i det fria. En nödvändig förutsättning härför är att den av lantförsvaret nu disponerade delen av Landskrona f. d. fästningsområde överlämnas till fångvården. Då emellertid denna fråga för närvarande är på Kungl. Maj:ts prövning beroende, har utskottet endast velat vad i ärendet förekommit för Riksdagen

*Utskottets
yttrande.*

omförmäla.

Marinförvaltningen.

§ 2.

(Rev. ber. pag. 130—132, 134 och 135; utl. pag. 648—651 och 661.)

Angående
marinförvalt-
ningens räk-
enskaper.

Under omförmälan att, enligt vad marinförvaltningens konto i 1911 års rikshuvudbok utvisade, de å femte huvudtitelns besparingsfond under titel »för särskilda ändamål reserverade medel» bokförda uppbördsmedel belöpt sig till i runt tal 1,800,000 kronor, hava revisorerna i § 1 under berättelsen angående marinförvaltningen meddelat att, då motsvarande belopp för år 1910 uppgick till allenast omkring 470,000 kronor, alltså till ett omkring 1,330,000 kronor lägre belopp, förhållandet ådragit sig revisorernas uppmärksamhet.

En närmare undersökning av förstnämnda inkomstpost, 1,800,000 kronor, hade givit vid handen, att densamma huvudsakligast utgjordes av uppbörd, som under titel »realiserade inventarielager m. m.» bokförts å de i marinförvaltningens huvudbok upplagda konti för de under nämnda förvaltning lydande förråd.

Såvitt revisorerna kunnat utröna, utgjorde sagda uppbördsposter i regel blott värden å de från förråden till användning utlämnade och i förrådsredogörelserna avförda materialier m. m. och kunde således icke betraktas såsom inkomster i egentlig mening.

Ävenså vore de å förenämnda, i huvudboken upplagda förrådskonti avförda belopp i allmänhet endast värden å till förråden avlämnade och i deras redogörelser debiterade materialier m. m.

De å förrådens konti i huvudboken uppdebiterade och avförda materialievärdena motsvarades emellertid icke blott av respektive avföringar och debiteringar i förrådsredogörelserna, utan även av avföringar respektive uppdebiteringar i huvudboken å konti över anslag, som skulle påföras kostnaderna för förrådseffekterna i fråga.

Då emellertid detta bokföringssätt syntes revisorerna otillfredsställande, synnerligast därutinnan att bedömandet av de i riksstaten uppförda anslagens ställning i hög grad försvårades, hade revisorerna velat framhålla önskvärdheten av att, för vinnande av större enkelhet och överskådlighet i redovisningen, en förändring i berörda avseende måtte komma till stånd, och hade revisorerna velat ifrågasätta, huruvida icke för uppnående av detta mål berörda fråga lämpligen borde överlämnas

till de av Kuogl. Maj:t utsedda sakkunniga för utredning rörande förenkling av marinens redovisningsväsende.

Vidare hava revisorerna i § 2 under samma berättelse omförmålt, hurusom revisorerna vid granskning av de medelsredovisningar, vilka avgivits av de under marinförvaltningen lydande verk och inrättningar funnit vissa olikheter i avseende å sättet för redovisningen.

Sålunda förekomme att, under det att sjökrigshögskolans medelsredovisning omfattade samtliga enligt fastställd stat anslagna medel, i sjökrigsskolans medelsredovisning inbegreps, utom s. k. expensmedel och medel för inköp av instrument m. m., endast en del lärararvoden, varemot arvoden i övrigt redovisades direkt från marinförvaltningens kassa.

Även mellan de sammandrag, vilka avgivits av cheferna för nämnda skolor och som legat till grund för de i denna berättelse intagna uppgifter rörande sjökrigshögskolan och sjökrigsskolan, förefunnes en principiell olikhet, i det att den uti sjökrigshögskolans sammandrag införda behållningen hänförde sig till den i marinförvaltningens huvudbok redovisade reservationen å anslaget, medan den i sjökrigsskolans sammandrag upptagna behållningen avsåge en kontant behållning i skolans kassa oberoende av det för skolan anvisade anslagets ställning.

Av den av chefen för sjökarteverket avgivna medelsredovisningen framginge att av verkets utgifter, vilka sammanlagt uppginge till 226,560 kronor 23 öre, endast expensmedlen däri redovisades till ett belopp av 3,920 kronor, som i sammandraget uppdelats på diverse poster. Övriga utgifter utbetalades och redovisades direkt från marinförvaltningen.

Enär granskningen av marinförvaltningens samt underlydande verks och inrättnings räkenskaper försvårades genom olikheter i redovisnings sättet av här ovan antydd art, hade revisorerna velat uttala önskvärdheten av att även frågau om möjligheten att åvägabringa ett enhetligt system på ifrågavarande områden toges under övervägande av de sakkunnige, vilka tillkallats för utredning rörande förenkling av flottans redovisningsväsen.

Slutligen hava revisorerna under § 5 av ifrågavarande berättelse, jämte omförmålade av att överbetalningar förekommit under år 1911 å vissa bestämda anslag, anfört följande:

»De belopp, vilka av marinförvaltningen redovisas såsom överbetalningar å anslag, som äro av natur att ej få överskridas, behandlas vid upprättandet av rikshuvudboken såsom förskottsutbetalningar och avföras således icke i densamma såsom utgifter å respektive anslag, vilket

förfaringssätt medför, att de i nämnda huvudbok å vissa anslag redovisade utgiftssummorna icke överensstämmer med de av marinförvaltningen i samma anslag avförda utgiftsbelopp.

Till en sådan bristande överensstämmelse bidrager jämväl den omständigheten, att i åtskilliga fall belopp, vilka av marinförvaltningen omförts mellan olika konti, vid uppgörandet av rikshuvudboken behandlades annorlunda.

Så har exempelvis å extra ordinarie anslaget till ändring av en 1:a klass kanonbåt för år 1911 utav marinförvaltningen redovisats ett utgiftsbelopp av 50,816 kronor 4 öre, under det att rikshuvudboken för samma år utvisar en utgiftssiffra å nämnda anslag av 45,284 kronor 4 öre, beroende därpå, att ett av marinförvaltningen till anslaget i fråga från det till titeln för 'särskilda ändamål reserverade medel' hörande kontot 'Jagaren Munin' omfört belopp av 5,532 kronor i nämnda huvudbok redovisats på annat sätt.

Då brister i överensstämmelsen mellan marinförvaltningens och statskontorets medelsredovisning såväl beträffande överbetalningar som ock i andra avseenden synas kunna i viss mån verka viseledande, hava revisorerna ansett sig böra fästa uppmärksamheten å ovan berörda förhållanden.»

Marinförvaltningen har i utlåtande av den 17 januari 1913 i ovan omnämnda avseenden anfört följande:

»Innehållet i § 1 av revisorernas anmärkningar kan sammanfattas sålunda.

1:o) I marinförvaltningens huvudbok har såsom inkomst under titel »realiserade inventarielager m. m.» bokförts ett belopp av sammanlagt i runt tal 1,800,000 kronor, vilket belopp revisorerna betecknat dels såsom uppbörd, bokförd å de i huvudboken upplagda förrådskonti, dels såsom sammanlagda värden av de från förråden till användning utlämnade och i förrådsredogörelserna avförda materialier m. m. och fördenskull ansett icke kunna betraktas såsom inkomst i egentlig mening.

2:o) De å förenämnda förrådskonti avförda belopp äro i allmänhet endast värden å till förråden avlämnade och i deras redogörelser debiterade materialier m. m.

3:o) De å förrådens konti uppdebiterade och avförda materialvärdena motsvaras icke blott av avföringar och debiteringar i förrådsredogörelserna, utan även av avföringar och uppdebiteringar å vederbörande anslag i huvudboken.

4:o) Detta bokföringssätt har syns revisorerna otillfredsställande synnerligast därutinnan, att bedömandet av de i riksstaten uppförda anslagens ställning i hög grad försvåras.

5:o) På grund härav hava revisorerna velat framhålla önskvärdheten av att för vinnande av större enkelhet och överskådlighet i redovisningen en förändring i berörda avseende måtte komma till stånd.

Då revisorernas anmärkning, beträffande förenämnda 1,800,000 kronor, uppenbarligen beror på missförstånd av det faktiska förhållande, som här föreligger, får marinförvaltningen meddela följande.

Enligt det nu gällande, av Kungl. Maj:t den 30 juli 1875 fastställda formulär för marinförvaltningens huvudbok, inledes denna med särskilda konti dels över ställningen vid årets början, dels över inkomster, dels över utgifter under året. Å inkomstkontot upptagas först ordinarie och extra ordinarie anslag för året och därefter andra inkomster under sina särskilda titlar samt slutligen under titel »realiserade inventarielager m. fl. ersättningar» saldot av inkomster och utgifter å huvudsakligen de i huvudboken ingående förrådskonti. Dessa saldon, som utgöra de belopp, varmed inkomsterna överskjuta utgifterna, äro fördenskull »inkomst» i lika egentlig mening som alla inflytande, å en förrådstitel bokförda penningmedel, vilka naturligen varken få eller kunna bokföras annorlunda än såsom inkomst, oaktat de särskilda inkomstbeloppen helt naturligt motsvara värdet av från förråden till användning utlämnade (försålda) materialier.

Riktigheten härav jävas icke i någon mån av revisorernas såsom 2:o) här ovan betecknade yttrande, vilket ävenledes angiver ett missförstånd av vad marinförvaltningens huvudbok verkligen innehåller. Vad å huvudbokens förrådskonti krediteras (avföres), är nämligen icke, såsom revisorerna förmenat, värdet å till förråden avlämnade och i deras redogörelser debiterade (d. v. s. av förråden inköpta) materialier m. m. Det, som å dessa konti krediteras, är tvärtom den ersättning, som efter avslutade expeditioner eller från varvets arbetstitlar o. s. v. verkligen inflyter för utlämnade (man kan säga av förrådet försålda) materialier.

Avfattningen av den revisorernas anmärkning, som återgives under 3:o) här ovan, är vilseledande och syftet med anmärkningen oklart. Ty visserligen förhåller det sig så, att, enligt den för all bokföring gällande grundregel, allt, som på ett konto debiteras (mottages), måste krediteras (avföres) å ett annat konto inom *samma bokslut*, men ingalunda, på sätt revisorerna synes förmena, så, att uppdebitering eller kreditering i *marin-*

förvaltningens huvudbok korresponderar med kreditering eller debitering i *förrådsredogörelserna*. Dessa föras nämligen hos lokalförvaltningarna och avse in- och utgående *varor*, medan den i marinförvaltningen förda huvudboken rör in- och utgående *kontanta* medel. Mellan denna huvudbok liksom de till grund därför liggande lokalförvaltningarnas kassajournaler, å ena, och förrådsredogörelserna, å andra sidan, förefinnes således icke i *bokföringshänseende* något sammanhang, varmed naturligtvis är långt ifrån bestritt, att förutsättningen för krediteringen i kassajournal av t. ex. en utgift för inköpta materialier måste vara, att dessa i vederbörande förråd mottagits och till följd därav i förrådsredogörelsen uppdebiterats. Självklart är även, att korrespondens måste förefinnas mellan på- och avföringarna å förrådens konti i marinförvaltningens huvudbok samt av- och påföringar å »vederbörande anslag». Med avseende härå måste dock erinras, att kostnaden för inköp av förrådseffekter visserligen i undantagsfall måhända skulle kunna bokföras direkt på anslagen, men att i allmänhet ett sådant förfarande alldeles visst skulle förrycka anslagens ställning, enär de upphandlade effekterna i regel komma att användas för ändamål, tillhörande olika anslag, och det är icke möjligt att på förhand bestämma det belopp, varmed de särskilda anslagen böra deltaga i kostnaden för upphandlingen. Men att det i marinförvaltningens bokföring tillämpade riktiga och naturliga förfarandet skulle kunna motivera revisorernas under 4:o här ovan återgivna omdöme, att »detta bokföringssätt» syntes otillfredsställande, kan marinförvaltningen ej fatta.

Väl må det vara tänkbart, att det av Kungl. Maj:t den 30 juli 1875 fastställda, för marinförvaltningens bokföring gällande huvudboksformuläret skulle kunna i någon del förbättras. Men något slags *behov* av förändring torde ej kunna anses uppvisat genom revisorernas enligt 5:o här ovan uttalade allmänna önskan i sådant hänseende, i synnerhet som denna önskan knappt kan anses hava vunnit stöd av revisorernas nu granskade anmärkningar.

Uti § 2 hava revisorerna anmärkt, hurusom vid granskning av de medelsredogörelser, vilka avgivits av de under marinförvaltningen lydande verk och inrättningar, revisorerna funnit vissa olikheter i fråga om sättet för redovisningen, uti vilket avseende revisorerna hänvisat till en del olikheter i medelsredovisningen från sjökrigshögskolan, sjökrigsskolan och sjökarteverket; och hava revisorerna, enär granskningen av marinförvaltningens samt underlydande verks och inrättningars räkenskaper

försvårades genom olikheter i redovisningssättet av den utav revisorerna antydda art, uttalat önskvärdheten av att även frågan om möjligheten att åvägabringa ett enhetligt system på ifrågavarande områden toges under övertvägande av de sakkunniga, vilka tillkallats för utredning rörande förenkling av flottans redovisningsväsen.

I anledning härav är följande att anföra.

I de föreliggande fallen har visserligen redovisningen, på sätt revisorerna anfört, ägt rum under något olika former, men i enlighet med givna föreskrifter. Någon olägenhet från bokföringssynpunkt eller annorledes har härvid ej förut i någon mån gjort sig gällande. Det torde ock ligga i öppen dag, att för *en* förvaltningsgren med dess särskilda uppgifter ett redovisningssystem kan vara lämpligare än för *en annan* förvaltningsgren med helt andra uppgifter.

Emellertid har, vad sjökarteverket beträffar, från och med innevarande år, i sammanhang med genomförande av den av 1912 års Riksdag beslutade omorganisation av verket, redovisningssättet blivit förändrat i huvudsaklig överensstämmelse med det för marinen i allmänhet gällande redovisningssättet.

Sjökrigshögskolans redovisning avgives på huvudsakligen samma sätt, dock att den avser helt räkenskapsår, under det nyssberörda redovisning från sjökarteverket avgives kvartalsvis.

Det är vid sådant förhållande endast sjökrigsskolans medel, som redovisas på ett säreget sätt. Det för skolan gällande redovisningssättet, vilket i övrigt äger äldre hävd, var upptaget i det av tillkallade sakkunniga angående omorganisation av skolan den 2 maj 1908 avgivna betänkande, del II, med, bland annat, förslag till stadga för skolan, och är av Eders Kungl. Maj:t fastställt uti det den 28 april 1911 utfärdade förnyade nådiga reglementet för skolan.

Med avseende å vad revisorerna i denna punkt uttalat har emellertid marinförvaltningen från chefen för sjökrigsskolan såväl som från chefen för sjökrigshögskolan infordrat yttrande över inom ämbetsverket uppgjorda förslag till ändring i, vad vartdera läroverket angår, en paragraf av det för läroverket gällande reglemente, vilka ändringar skulle leda till den av revisorerna åsyftade likformigheten. I huvudsak hava cheferna förklarar sig icke hava något att emot de ifrågasatta reglementsändringarna erinra, vid vilket förhållande marinförvaltningen uti särskild underdånig skrivelse denna dag ämnar hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täckes besluta om vidtagande av dessa ändringar.

Vidare hava revisorerna under § 5 anmärkt en del olikheter mellan marinförvaltningens och statskontorets medelsredovisningar. Med anledning därav må endast framhållas, att det åligger marinförvaltningen att tillse, att ämbetsverkets huvudbok föres i överensstämmelse med det av Kungl. Maj:t den 30 juli 1875 fastställda formulär. Om huvudboken, förd efter detta formulär, icke lämpligen anpassar sig efter statskontorets medelsredovisning, åligger det statskontoret enligt dess gällande instruktion av den 18 oktober 1907 § 1 att, efter samråd med vederbörande ämbetsverk, i detta fall marinförvaltningen, föreslå formulär för de räkenskaper, vilka för rikshuvudboken skola ligga till grund.»

Från marinförvaltningens yttrande beträffande §§ 1 och 2 i revisorernas berättelse har marinöverintendenten anfört följande skiljaktiga mening:

»Utan att vilja förringa värdet av den förklaring, som av marinförvaltningen lämnats beträffande vad i §§ 1 och 2 av revisionsberättelsen anförts, anser jag dock, att syftet med vad Riksdagens revisorer under sagda paragrafer uttalat är riktigt och att möjligheten icke är utesluten, att reformer i samma syfte kunna i flera viktiga hänseenden genomföras.

Jag har fördenskull påyrkat, att marinförvaltningen skulle tillstyrka, att utredning uti av revisorerna angivet syfte uppdrages åt de sakkunniga, som i sjöförvarsdepartementet äro tillkallade för att biträda med utredning rörande förenkling av marinens redovisningsväsende, i vad det berör räkenskaperna såväl ombord som i land å flottans stationer samt å kustpositionerna och vid kustartilleriregementena jämte därmed sammanhängande frågor.»

*Utskottets
yttrande.*

Vad revisorerna i nu förevarande avseenden anfört synes utskottet häntyda på, att marinförvaltningens och vissa under detta ämbetsverk lydande verks och inrättnings räkenskaper lida av brist på reda och överskådlighet samt felande överensstämmelse såväl sinsemellan som ock med rikshuvudboken; och utskottet har icke av vad marinförvaltningen till förklaring av anmärkningarna anfört blivit övertygat om att icke särskilda åtgärder för avhjälpan av dessa olägenheter äro av nöden. Ett ytterligare stöd för denna åsikt har utskottet hämtat av marinöverintendentens vid ärendets behandling inom marinförvaltningen uttalade särskilda mening. Den lämpligaste åtgärden i sådant avseende synes då vara, att förevarande frågor överlämnas för utredning endera, såsom av revisorerna ifrågasatts, till de sakkunniga för utredning rö-

rande förenkling av marinens redovisningsväsen eller ock till andra, för ändamålet särskilt tillkallade personer.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande, huruvida icke frågan om ett förbättrat räkenskaps- och redovisningsväsen för såväl marinförvaltningen som ock detta ämbetsverk underlydande undervisningsverk och sjökarteverket borde för utredning överlämnas till sakkunniga personer samt därefter meddela det beslut i ärendet, vartill omständigheterna må föranleda.

§ 3.

(Rev. ber. pag. 134; utl. pag. 657—661.)

Revisorerna hava vidare framhållit, hurusom av en i berättelsen angående marinförvaltningen intagen tablå över av marinförvaltningen omhänderhavda medel framginge, att överbetalningar å bestämda anslag och reservationsanslag från år 1910 inbalanserats med ett sammanlagt belopp av:

Ang. överbetalningar å vissa bestämda anslag.

å ordinarie anslag	kronor 193,429: 28
och å extra ordinarie anslag.....	» 94,113: —

samt att dessa överbetalningar vid 1911 års slut nedgått till:

å ordinarie anslag	kronor 13,602: 20
och å extra ordinarie anslag	» 56,673: 47.

Om också således de gamla överbetalningarna i de flesta fall vid utgången av år 1911 befunnits ersatta eller minskade, så hade dock under loppet av nämnda år nya dylika uppstått.

Sålunda utvisade bland de ordinarie anslagen reservationsanslaget till repetitionsövningar för reservofficerare vid flottan — i 1911 års rikstat uppfört med 14,900 kronor — vid sagda års slut en överbetalning

av 8,602 kronor 90 öre, samt anslaget till skeppsgosseskolan vid samma tidpunkt en överbetalning av 974 kronor 44 öre.

Å extra ordinarie staten förekomme ökade överbetalningar å följande anslag och till nedanstående belopp nämligen:

å anslaget till anskaffning av gnistsignalmateriel 555 kronor 2 öre, å anslaget till på- och ombyggnad av flottans sjukhus i Karlskrona 7,569 kronor 14 öre samt å anslaget till arvoden åt vid skeppsgosseskåren i Marstrand anställd personal samt medikamenter, bad m. m. 1,451 kronor 67 öre.

I detta ärende har marinförvaltningen i sitt ovanberörda den 17 januari 1913 avgivna utlåtande anfört följande:

»Beträffande den anmärkta överbetalningen å reservationsanslaget till repetitionsövningar för reservofficerare vid flottan får marinförvaltningen i underdånighet erinra om innehållet i sin skrivelse till statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet den 29 oktober 1912 i fråga om täckande av brist i nämnda anslag, i vilken skrivelse ämbetsverket i huvudsak anfört följande.

På grund därav att under tidigare år ett mindre antal reservofficerare deltagit i repetitionsövningar, än man beräknat, hade å anslaget betydliga besparingar uppstått. Med hänsyn härtill medgav på underdånig framställning av ämbetsverket Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 27 oktober 1905, att hela den å anslaget vid samma års ingång befintliga behållning, 46,507 kronor 58 öre, finge till statskontoret återlevereras.

Under närmast följande år växte besparingarna å anslaget och uppgingo vid 1908 års utgång till 23,438 kronor 65 öre. Uti underdånig skrivelse den 24 augusti 1909 hemställde marinförvaltningen om nådigt medgivande därtill, att av sistnämnda behållning finge till statskontoret ytterligare inlevereras ett belopp av 20,000 kronor, till vilken framställning Eders Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 24 september 1909 lämnade bifall.

Sälunda hade av ifrågavarande besparingskonto återlevererats tillhoppa 66,507 kronor 58 öre.

Emellertid hade under åren 1909—1911 ett större antal reservofficerare än det beräknade varit kommenderat till repetitionsövningar, vadan under sistangivna år anslaget icke varit tillräckligt att täcka utgifterna för de inkallade reservofficerarnas kontanta löneförmåner. Av sådan anledning hade ställningen å anslaget försämrats och hade det befunnits, att vid 1911 års utgång å anslaget förefanns en brist av 8,602 kronor 90 öre.

I sin berörda skrivelse erinrade marinförvaltningen vidare därom, att ämbetsverket i skrivelse till statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet den 13 februari 1912 föreslagit, att av kostnaderna för bevakningsåtgärder under år 1909 ett belopp av 255 kronor, motsvarande bestridd utgift för avlöning åt reservofficerare, tjänstgörande vid bevakning sistnämnda år, måtte få avföras å nu ifrågavarande anslag. Därest, yttrade ämbetsverket, Eders Kungl. Maj:t till denna framställning lämnade nådigt bifall, skulle bristen å anslaget komma att belöpa sig till 8,857 kronor 90 öre.

I anledning av det anförda hemställde ämbetsverket, enär till briestens täckande icke finnes medel disponibla, om utverkande av nådigt medgivande därtill, att för angivna ändamål erforderligt belopp måtte anvisas av femte huvudtitelns allmänna besparingar.

Marinförvaltningen vill emellertid påpeka, att, då ifrågavarande anslag, vilket från och med år 1912 icke längre är upptaget i riksstaten, var av reservationsanslags natur, någon skyldighet att inleverera ovanberörda 66,507 kronor 58 öre icke förelegat, utan att, när förslag om inleverering ändock avgåvos, dessa varit förestavade uteslutande av önskan att tillgodogöra statsverket medel, som antogos icke skola bliva för de med anslaget avsedda ändamål erforderliga, ävensom att, därest inlevereringarna icke skulle hava ägt rum, anslaget vid 1911 års utgång skulle visat en behållning av minst 57,649 kronor 68 öre.

Vad angår överbetalningen, 974 kronor 44 öre, å anvisningen till skeppsgosseskolan, har marinförvaltningen i underdånig skrivelse den 1 maj 1912 meddelat följande.

Å anvisningarna till flottans stationer av i stat för skeppsgosseskolan upptagna medel för år 1911 hade uppstått överbetalningar:

vid Karlskrona station av 5 kronor 57 öre och

vid Stockholms station av 968 kronor 87 öre.

Överbetalningen vid Karlskrona station, som berott på att för högt belopp utbetalts i uppmuntringspenningar till hornblåsare och trumslagare, hade emellertid dåmera gottgjorts genom inleverering av beloppet till stationens kassa.

Vad Stockholms station beträffade, härledde sig överbetalningen därifrån, att vissa utgifter för skeppsgosseskolan i Marstrand år 1910 icke hunnit att i stationens räkenskap för samma år avföras, utan blivit

avförda först år 1911. Den till stationsbefälhavaren för år 1910 anvisade titeln för ändamålet kom av sådan anledning att år 1910 visa en behållning av 1,285 kronor 69 öre. Å anvisningen i sin helhet till skeppsgosseskolan år 1910 uppstod för samma år en behållning av inalles 1,380 kronor 6 öre, vilket belopp överförts till femte huvudtitelns allmänna besparingar. Därest samtliga utgifter för skeppsgosseskolan för år 1910, vad Stockholms station anginge, blivit bokförda samma år, skulle det belopp, som sålunda överförts till femte huvudtitelns allmänna besparingar, hava minskats med berörda 968 kronor 87 öre, vid vilket förhållande ämbetsverket hemställde om nådig föreskrift, att ifrågavarande överbetalning, 968 kronor 87 öre, skulle gottgöras av sagda besparingar.

Eders Kungl. Maj:t föreskrev i nådigt brev den 10 maj 1912, att beloppet skulle av nämnda besparingar gottgöras.

Med anledning av vad revisorerna anmärkt beträffande »ökad överbetalning» å extra ordinarie anslaget till anskaffning av gnistsignalmateriel, tillåter sig marinförvaltningen hänvisa till vad ämbetsverket i sin underdåniga skrivelse den 3 oktober 1912, angående utgifterna under riksstatens femte huvudtitel för år 1914, anfört under punkten »ersättning för förskjutna kostnader för flyttning av gniststationen å Kungsholmsfort».

Marinförvaltningen har däri erinrat, hurusom ämbetsverket i infortrat underdånigt utlåtande den 31 juli 1908 rörande den av vissa angivna sakkunnige gjorda framställning därom, att den å Kungsholmsfort anordnade gniststationen måtte förläggas till en mera skyddad plats, hemställt, att nämnda gniststation snarast möjligt måtte få förflyttas till Karlskrona örlogsvarv och anordnas i samband med för undervisningsändamål avsedd gniststation därstädes. Med anledning av denna hemställan samt marinförvaltningens i samma skrivelse i övrigt gjorda framställning hade Eders Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 21 augusti 1908 funnit gott medgiva, dels att ett belopp av tillhoppa 18,000 kronor, som av 1908 års Riksdag avsetts till förstärkande och modernisering av Kungsholmsforts gniststation samt anordnande av undervisningsstation å Karlskrona varv, finge av marinförvaltningen för ifrågavarande ändamål förskjutas från omhänderhavande medel att efter ingången av år 1909 ersättas av de till anskaffning av gnistmateriel

beviljade extra anslag, dels ock att ytterligare 6,000 kronor finge för samma ändamål av marinförvaltningen med omhänderhavande medel bestridas och framdeles till ersättande anmålas.

I anledning härav borde, yttrade ämbetsverket vidare i sin berörda skrivelse den 3 oktober 1912, hos 1913 års Riksdag äskas nyssnämnda 6,000 kronor till gottgörande av förskjutna kostnader för flyttning av Kungsholmsforts gniststation.

Någon verklig överbetalning å de för nu ifrågavarande ändamål anvisade medlen föreligger icke. Ämbetsverket har enligt meddelad nådig föreskrift av omhänderhavande medel utbetalt ifrågavarande 6,000 kronor samt därefter avfört dem å extra ordinarie anslaget till anskaffning av gnistsignalmateriel, varefter ämbetsverket i vederbörlig ordning anmält beloppet till ersättande.

Då kostnaderna för de särskilda arbetena i och för gniststationens förflyttning icke lämpligen kunde särskiljas under berörda 18,000 kronor och 6,000 kronor, hava utgifterna förts å samma konto; och ingår däri den s. k. överbetalning, som statsrevisorerna anmärkt.

På sätt statsrådsprotokollet över sjöförsvarsärenden den 14 innevarande januari, bifogad årets statsverksproposition, giver vid handen, har jämväl Eders Kungl. Maj:t hos årets Riksdag hemställt om anvisande av extra anslag till ersättande av ifrågavarande förskott.

Vad angår kostnaden för på- och ombyggnad av flottans sjukhus i Karlskrona, har densamma på grund av flera samverkande omständigheter, vilka icke vid äskandet av anslaget kunde förutses, kommit att överstiga anslagets belopp. Emellertid är en del av i kostnaderna ingående poster föremål för tvist. Först sedan denna blivit avgjord samt i övrigt pågående utredning angående såväl orsakerna till de ökade kostnaderna som sättet för dessas gottgörande blivit slutförd, är ämbetsverket i tillfälle att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med den anmälan och det förslag, som av omständigheterna må påkallas.

Med avseende å den anmärkta överbetalningen å anslaget till arvoden åt vid skeppsgossekåren i Marstrand anställd personal m. m. får marin-
Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 6 saml. 17 häft. (Nr 32.) 3

förvaltningen meddela, att ifrågavarande överbetalning härleder sig därifrån, att av lokalmyndigheterna anslaget påförts vissa utgifter, vilka dock varit av beskaffenhet att rätteligen böra påföras anslaget till flottans nybyggnad och underhåll. Härutinnan har emellertid av marinförvaltningen vidtagits erforderlig rättelse, till följd varav ifrågavarande brist blivit gottgjord.»

*Utskottets
yttrande.*

Av marinförvaltningens utlåtande i ärendet framgår, att överbetalningarne å reservationsanslaget till repetitionsövningar för reservofficerare vid flottan samt å anslaget till skeppsgosseskolan motsvaras av till statskontoret inlevererade eller till femte huvudtitelns allmänna besparingsfond överförda belopp; att bristen å extra anslaget till anskaffning av gnistsignalmateriel utgjordes av ett förskott, som marinförvaltningen enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande för ändamålet utgivit och till vars täckande medel av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till innevarande Riksdag äskas; att bristen i anslaget till på- och ombyggnad av flottans sjukhus i Karlskrona åtminstone delvis föranletts av vissa poster i berörda kostnader, vilka för närvarande äro föremål för tvist; samt att bristen å anslaget till arvoden åt vid skeppsgossehären i Marstrand anställd personal m. m. numera blivit gottgjord.

På grund härav har utskottet ansett, vad revisorerna i förevarande ärende anfört, icke böra föranleda annat utskottets yttrande än ett förnyat påpekande av nödvändigheten av att fasta anslag icke överskridas. Under uttalande härav har utskottet velat vad sålunda förekommit för Riksdagen

omförmäla.

Järnvägsstyrelsen.

§ 4.

(Rev. ber. pag. 184—187; utl. pag. 668—670.)

I berättelsen angående järnvägsstyrelsen hava revisorerna under § 1 anfört följande:

»I sin berättelse över granskningen av statens järnvägars räkenskaper och förvaltning meddelade 1911 års statsrevisorer bland annat, att de, som ägnat särskild uppmärksamhet åt kartellbildningarna bland åtskilliga leverantörer till statens järnvägar, genomgått samtliga protokoll över upphandlingar genom järnvägsstyrelsens förrådsbyrå under år 1910 och ägnat dessa handlingar en ingående granskning. I en utförlig framställning — till vilken här hänvisas — redogjorde statsrevisorerna därvid för sina iakttagelser och framhöllo till slut den stora betydelse för statens järnvägars ekonomi, som låge i att järnvägsstyrelsen — särskilt genom att noggrant följa priserna å den utländska marknaden — oavlatligt strävade efter att för staten uppnå i förhållande till världsmarknaden rätta priser.

*Ang.
förekomsten
av kartell-
bildning
mellan statens
järnvägars
leverantörer.*

I infordrat yttrande över denna angelägenhet påpekade järnvägsstyrelsen, att den intoge en synnerligen grannlaga ställning i upphandlingsärenden, då varan eller arbetet kunde utföras inom landet. Å ena sidan gällde det att tillvarataga statens järnvägars ekonomiska intressen samt å den andra att taga tillbörlig hänsyn till att svensk industri så långt som möjligt gynnades. Vid prövning av anbud övervägdes alltid, huruvida de fordrade prisen vore skäliga med hänsyn till konjunkturernas läge och varans kvalitet, varvid styrelsen genom egna beräkningar eller genom inhämtande av upplysningar sökte bilda sig ett omdöme om de skäliga prisen för viss vara eller visst arbete. Vid de upphandlingar, då kartellbildning mellan anbudsgivarna vore uppenbar eller i mer eller mindre maskerad form ansetts föreligga, vore styrelsen givetvis i varje fall pliktig att på angivet sätt skaffa sig tillförlitlig utredning för den föreliggande frågans bedömande. Styrelsen hade ock på detta sätt förfarit.

I fortsättningen av sitt yttrande — till vilket revisorerna ävenledes få hänvisa — redogjorde styrelsen närmare för sina erfarenheter angående kartellbildningar bland leverantörerna och förklarade till slut som

sin uppfattning, att statens järnvägar icke till följd av de omförmälda kartellbildningarna måst betala oskäligen priser.

Med hänsyn till denna frågas stora allmänna intresse fann sig statsutskottet vid 1912 års riksdag — under uttalande, att utskottet funnit den av järnvägsstyrelsen avgivna förklaringen fullt tillfredsställande — böra för Riksdagen omförmäla, vad i ärendet förekommit.

På grund av denna frågas synnerligen stora betydelse hava även innevarande års revisorer funnit sig böra ägna ingående uppmärksamhet åt densamma. Samtliga upphandlingar för statens järnvägars räkning under år 1911 ha av revisorerna genomgåts, jämförelse mellan 1910 och 1911 års upphandlingspriser å de viktigaste artiklarna har verkställts, och revisorerna ha yttermera genom inhämtandet av upplysningar från chefen för den byrå inom järnvägsstyrelsen, som handlägger de flesta leveransfrågorna, erhållit kännedom om de åtgärder, som från styrelsens sida vidtagits för att under revisionsåret kontrollera leverantörernas anbud och förhindra, att statens järnvägar genom leverantörernas ringbildning tvingas till betalning av oskäligen priser.

På samma gång som revisorerna såsom ett samlat intryck av denna granskning anse sig kunna uttala, att det vill synas, som om järnvägsstyrelsen i stort sett lyckats väl tillvarataga statens intressen, anse sig emellertid revisorerna även böra giva Riksdagen del av några under granskningsarbetet gjorda iakttagelser.

Till en början vilja revisorerna då framhålla, att kartellbildning bland leverantörer under år 1911 förekommit först och främst inom de branscher, som järnvägsstyrelsen i sitt förut omförmälda yttrande omnämnde såsom under år 1910 befintliga. Sammanslutning har sålunda uppenbarligen ägt rum bland leverantörerna av lokomotiv, fjädrar, rälsspik och rälsskarvbultar, vågar, stearinljus, värmeledningsgummirör, porslinsvaror, fotogen, rovolja m. m. Inom flera branscher synes kartellbildning hava förefunnits bland en del av anbudsgivarna, utan att densamma dock ännu nått den fullständighet, att konkurrens från utomstående sida varit alldeles utesluten. Såsom ensamma tillverkare i riket av någon speciell artikel av typ eller modell, som statens järnvägar använda, innehava därjämte några leverantörer en monopolställning i så måtto, att all inhemsk konkurrens är utesluten inom sådan bransch. Så är förhållandet beträffande leverans av kopparvaror, bult och plåt av mässing, hjulringar, sprängringar, vagnaxlar med hjul, bromscylindrar (vakuüm), telefonapparater, telegrafspännhankar, presenningsväv, smörjdynor, lackfärg m. m.

Den viktigaste ringbildning, som under år 1911 tillkommit, är

emellertid sammanslutningen mellan tillverkarna av järnvägsvagnar. Ifrågasättande kartell, som under en följd av år ägt bestånd, var under år 1910 sprängd, i det att då så gott som alla fabrikanterna uppträdde med självständiga anbud. Den nya kartellen synes, av 1911 års anbud att döma, sträva efter dels en fördelning av tillverkningen, så att olika verkstäder specialisera sig för fabricerandet av vissa vagnstyper, dels ock en i samband med ringbildningen åstadkommen väsentlig prisstegring å fabriken.

De största prisstegringarna under år 1911 komma på artikeln kopparvaror samt på järn- och maskindustriens fabrikat. Inom båda dessa områden ha som bekant under senare tid förekommit avsevärda prisstegringar å världsmarknaden, och till en del torde 1911 års priser vara betingade härav. Emellertid vill det synas, som om vid anbuderna för leverans av kopparvaror, särskilt mot slutet av år 1911, även den omständigheten inverkat på priserna, att leverantören i fråga icke haft att räkna med någon som helst konkurrens. Beträffande de stora prisstegringarna inom vissa grenar av den mekaniska verkstadsindustrien har järnvägsstyrelsen nedlagt ett energiskt arbete på att hålla dessa inom rimliga gränser. Upplysningar om anledningen till prisstegringarna ha inhämtats från anbudsgivarna och kontrollerats med järnvägsstyrelsens egna beräkningar och med annorledes inhämtade uppgifter. I flera fall hava härigenom prisnedsättningar vunnits. Särskilt har järnvägsstyrelsen vinnlagt sig om att tillförsäkra sig skäliga priser å järnvägsvagnar. Upprepade gånger hava sålunda anbud å järnvägsvagnar under revisionsåret förkastats såsom för höga. I regeln hava därefter skäliga priser vunnits. I ett fall har styrelsen förkastat samtliga anbud å en större leverans av vagnar och beslutat uppskjuta beställningen i fråga.

För att bilda sig en föreställning om prisbildningen i fråga om de stora upphandlingsartiklarna lokomotiv och järnvägsvagnar hava revisorerna från järnvägsstyrelsen införskaffat de uppgifter, som sammanförts i här bifogade sammanställningar. Av dessa framgår med all önskvärd tydlighet, att det ligger stor vikt uppå, att järnvägsstyrelsen vid de stora upphandlingar, varom här är fråga, förmår försäkra sig om priser, som icke innebära ett oskäligt uppskörtande av statens största affärsverk.

Slutligen hava revisorerna vid granskningen av hithörande frågor trott sig finna, att åtminstone i ett avseende en förändring i nu rådande förhållanden beträffande upphandlingarna bör komma till stånd. Gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende av den 17 november 1893 stadgar i § 10 beträffande entreprenaders

utbudande, att, då icke auktion är i fråga, vid samtidigt utbudande av flera varor eller av samma varor i flera poster samt därest det icke finnes lämpligt föreskriva, att särskilt anbud skall avgivas å varje vara eller post, bör tillkännagivas, att, om i samma handling göres anbud å mer än en av dessa varor eller poster, myndigheten är berättigad att antaga jämväl blott en del av anbudet. I § 13 mom. 3 medgives emellertid, att, därest icke vid samtidigt utbudande av flera varor eller samma vara i flera poster föreskrivits, att särskilt anbud skall avgivas å varje vara eller post, anbudsgivare, som i samma handling gör anbud å flera varor eller poster och vill förekomma antagande allenast av en del av anbudet, äger däri göra förbehåll, att det endast odelat gäller.

Revisorerna hava i flera fall uppmärksammat, att vid tävlan om en större entreprenad, till exempel årsbehovet av en viss vara eller vissa artiklar, den största anbudsgivaren gjort förbehåll om leveransen odelad. I de fall, där denne haft att tävla med mindre produktionskraftiga konkurrenter, som kunnat åtaga sig endast en del av leveransen, har den leveranskraftigaste anbudsgivaren på grund av förbemälda stadgande, försatt järnvägsstyrelsen i tvångsläget att antaga den odelade leveransen, även om denna i åtskilliga poster betingat högre priser än dem, som konkurrenterna erbjudit i de delar, å vilka de avgivit anbud.

Att detta är ett missförhållande, är uppenbart. Det skulle kunna förekommas, därest järnvägsstyrelsen i minsta detalj uppdelade alla entreprenader och större poster och för varje tillfälle utfärdade den föreskrift, som omförmäles i § 13 mom. 3. Huruvida detta är praktiskt genomförbart inom ett affärsverk, där upphandlingarna nått den stora omfattning som vid statens järnvägar, tilltro sig revisorerna icke att bestämt avgöra. Därest stora praktiska olägenheter resa sig häremot, vill det emellertid synas revisorerna, som om upphandlingsförordningen borde undergå en lämplig omformulering till förekommande av missbruk i omförmälda avseende. I varje fall vilja revisorerna framhålla önskvärdheten av att en förändring i berörda avseende åvägbringas.»

I avseende å den av revisorerna omförmälda sammanställning av prisen å vissa leveransartiklar tillåter sig utskottet hänvisa till revisionsberättelsen.

Beträffande denna revisorernas framställning har järnvägsstyrelsen i den 16 januari 1913 avgivet utlåtande anfört följande.

»Under § 1 ha revisorerna, liksom vid granskningen av 1910 års upphandlingar, påvisat förefintligheten av kartellbildningar mellan leve-

rantörerna till statens järnvägar, varvid revisorerna särskilt fäst sig vid den under 1911 å nyo bildade kartellen mellan tillverkarna av järnvägs-vagnar. Revisorerna framhålla, att den nya kartellen synes av 1911 års anbud att döma sträva efter dels en fördelning av tillverkningen så att olika verkstäder specialisera sig för tillverkning av vissa vagn-typer, dels ock en i samband med kartellbildningen åstadkommen väsentlig prisstegring å tillverkningen.

Därjämte ha revisorerna fäst uppmärksamheten vid att några leverantörer såsom ensamma tillverkare i riket av någon speciell artikel av typ eller modell, som statens järnvägar använda, inneha en monopol-ställning i så måtto, att all inhemsk konkurrens är utesluten.

Angående den mellan tillverkarna av vagnar rådande sammanslutningen får styrelsen anföra följande.

Denna sammanslutning, som tillkom under 1911 års andra kvartal, och som är en kartell i egentlig mening, har, som revisorerna antytt, till uppgift att mellan vagnverkstäderna fördela ingående vagnbeställningar på så sätt, att vissa vagnverkstäder så vitt möjligt endast komma att utföra några vissa vagn typer. Denna ordning har införts för att därigenom tillverkningskostnaden skall kunna nedbringas och, med skäligt försäljningspris, skäligt vinst erhållas. Även om en statens förvaltningsgren skulle göra besparing i utgifter genom att kunna göra beställningar till låga priser, så kan det icke för landet vara gagneligt, att dess industri arbetar med så låga priser, att de icke täcka självkostnaderna, och detta var alldeles säkert fallet med vagnsbyggnaderna under år 1910 och under första kvartalet 1911. Å andra sidan kan man ej säga, att återknytandet av kartellen inom vagnindustrien medfört, att järnvägsstyrelsen fått betala för höga priser, vilket revisorerna själva medgivit. Numera inbjuder styrelsen verkstädernas representanter att före de slutliga anbudens avgivande förhandla med styrelsen och därvid framlägga de skäl, som kunna berättiga till prishöjning för varje särskilt vagnslag. Hållbarheten av dessa skäl prövas noga och jämkningar medgivas, så att förhandlingarna bära prägeln av full lojalitet.

Vad vidkommer prisen å sådana varor, som inom landet tillverkas av en enda fabrikant, så är styrelsen i tillfälle att genom jämförelse med pris för motsvarande artiklar i utlandet och med hänsyn tagen till frakt, tull och mottagningskostnader kontrollera den inhemska fabrikantens pris. Så är t. ex förhållandet med den stora artikeln vagnsaxlar med hjul och jämväl i fråga om leverans av effekter av koppar. Priset å dessa senare är ju väsentligt beroende av de utländska noteringarna å koppar, och har därför överenskommelse träffats med den enda fabri-

kanten av de koppareffekter, som statens järnvägar förbrukar, om vissa bearbetningspris, exempelvis å plåtar till lokomotiveldstäder, vilka pris läggas till materialprisen efter senaste veckonoteringen i London med tillägg av frakt och tull. Genom att undantagsvis göra en beställning i utlandet är styrelsen i tillfälle att övertyga sig om, att tillverkningskostnaderna ej äro för högt satta.

Mot slutet av förut omnämnda § 1 framhålla revisorerna önskvärheten av att i gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende av den 17 november 1893 en förändring åvägbringas i föreskriften om anbudsgivares rätt att för anbudet i sin helhet eller viss del därav göra förbehåll om, att prisen gälla endast under förutsättning av odelad leverans. I anledning härav vill styrelsen framhålla, att vilken föreskrift, som än uppställes, en anbudsgivare ej kan förhindras att i sitt anbud uppgiva, att, för den händelse hela beställningen eller vissa uppgivna poster därav tilldelas honom, han för hela beställningen respektive vissa uppgivna poster beräknar ett lägre pris och att i annat fall gälla högre priser. Genom ett dylikt förbehåll med t. ex. lägre priser för vissa poster kan ett anbud bli förmånligare i sin helhet, än om ur de skilda anbuden de billigaste posterna skulle utbrytas. Att en anbudsgivare gör ett dylikt förbehåll är helt naturligt, då genom en större beställning tillverkningskostnaderna kunna nedbringas och således även försäljningspriset. Den enda olägenhet, som kan uppstå genom förbehåll om odelad leverans är, då en svagt rustad leverantör har att lämna anbud i tävlan med en bättre rustad och då den förre endast kan lämna anbud på vissa poster av det erbjudna partiet. Genom föreskrift om odelad leverans kan den bättre rustade anbudsgivaren utestänga sin medtävlare från att erhålla beställning trots dennes lägre pris. För att stödja en mindre fabrikant har styrelsen tillfälle att utbjuda vissa mindre partier för sig, och kan detta tillvägagående ibland hava åsyftad verkan. Men att — såsom revisorerna tänkt sig — städse i minsta detalj uppdelas alla entreprenader och större poster skulle utan tvivel medföra ett avsevärt fördyrande av varan och således medföra motsatt verkan mot den avsedda. Styrelsen kan icke finna, att någon förändring i gällande förordning i nu åsyftad riktning är vare sig behöfelig eller lämplig.»

*Utskottets
yttrande.*

I anslutning till den uppfattning, som av statsutskottet vid 1912 års riksdag uttalades angående det stora allmänna intresse, som vore förbundet med frågan om kartellbildningar bland leverantörerna till statens

järnvägar, har utskottet ansett sig böra bringa vad i detta ärende nu förekommit till Riksdagens kännedom.

Beträffande den av revisorerna väckta frågan om ändring i gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende i syfte att bereda mindre leveranskraftiga affärer ökad möjlighet att med utsikt till framgång upptaga tävlan med de större firmorna, har det syns utskottet, som om vad revisorerna härutinnan anfört vore vårt beaktande och det sålunda skulle kunna ifrågasättas, att en omarbetning i sådan riktning av förordningen borde vidtagas. Oavsett huru härmed må förhålla sig, torde det emellertid kunna dragas starkt i tvivelsmål huruvida gällande upphandlingsreglemente, som tillkommit för snart 20 år sedan, numera, med de oerhörda framsteg, som industrien sedan dess tagit, och med de affärsmetoder, som under tiden efter reglementets tillkomst utvecklats sig, kan anses motsvara de krav i avseende å förmåga att tillvarataga statens intresse, som på en dylik författning böra uppställas. Då emellertid, enligt vad utskottet inhämtat, Kungl. Maj:ts uppmärksamhet genom olika framställningar från annat håll redan är riktad på förevarande ämne, har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka, att Riksdagen för närvarande vidtager åtgärd i ärendet. Under uttalande härav, får utskottet vad sålunda i nu omhandlade avseenden förekommit för Riksdagen

omförmäla.

§ 5.

(Rev. ber. pag. 193; utl. pag. 670.)

Under berättelsen angående järnvägsstyrelsen hava revisorerna vidare anfört följande:

»Genom skrivelse den 23 januari 1911 uppsade järnvägsstyrelsen det mellan styrelsen och aktiebolaget Svenska Telegrambyrån den 1 november 1898 avslutade och med styrelsens medgivande från och med den 1 januari 1906 på aktiebolaget Svenska pressbyrån överlätna kontrakt angående rättigheter till försäljning av tidningar m. m. vid statens järnvägar. Kontraktet skulle upphöra att gälla med utgången av år 1911. Efter förda förhandlingar avslutades nytt kontrakt mellan styrelsen och aktiebolaget Svenska pressbyrån den 7 oktober 1911. Genom det nya kontraktet höjdes den årliga avgift, bolaget skulle erlægga för ensamrätten att å statens järnvägars stationer och tåg samt i dess särskilda försäljningslokaler bedriva försäljning av tidningar, tidskrifter, resehandböcker och andra tryckalster ävensom kartor, vykort m. m., från förut-

*Angående
upplåtelse av
rätten till
ensamförsälj-
ning av tid-
ningar m. m.
vid statens
järnvägar.*

varande 10,000 kronor till 16,000 kronor under år 1912 och 1913 samt därefter, intill kontraktstidens slut, tidigast vid utgången av år 1916, 20,000 kronor. Enligt vad revisorerna erfarit, blev ifrågavarande försäljningsmonopol vid nytt kontrakts uppgörande år 1911 icke gjort till föremål för konkurrens mellan dem, som möjligen kunnat, jämte förut omförmälda bolag, varit hugade att övertaga försäljningen i fråga, ett förhållande, som revisorerna funnit anmärkningsvärt.»

I anledning härav har järnvägsstyrelsen i sitt ovanberörda yttrande den 16 januari 1913 anfört, att uppsägningen av kontraktet med svenska pressbyrån företagits företrädesvis i syfte att ernå en större höjning av den förutvarande arrendeavgiften, kronor 10,000: —, vilken avgift styrelsen ansåg vara för låg med hänsyn till den i utomordentligt hög grad stegrade omsättning, som bolaget enligt dess redogörelse för åren 1899—1909 ernått under nämnda tidsperiod. Genom förhandlingar med pressbyrån, därvid givetvis för båda parterna möjligheten av rättighetens utbudande till tävlan stått klar, i händelse godvillig överenskommelse ej kunde ernås mellan styrelsen och pressbyrån, lyckades styrelsen ock få den årliga arrendesumman för femårsperioden 1912—1916 väsentligt höjd, nämligen från och med år 1912 till 16,000 kronor och från 1914 till 20,000 kronor. Då styrelsen icke ansett troligt, att en firma, för vilken nu ifrågavarande rörelse vore i någon mån främmande, skulle kunnat erbjuda en dylik arrendeavgift samt då svenska pressbyrån ansetts hava större förutsättningar än någon annan för styrelsen känd firma att besörja nu ifrågavarande rörelse på ett både för statens järnvägar och allmänheten fullt tillfredsställande sätt hade styrelsen funnit att det använda förfaringssättet med utbudande under hand i detta fall vore för statens järnvägar fördelaktigare än entreprenadförfarandet, varför styrelsen, i anslutning till stadgandet i § 11 mom. 1 i nådiga instruktionen för styrelsen funnit sig böra avsluta avtalet såsom skett.»

*Utskottets
yttrande.*

Utskottet, som funnit förevarande ärende värt den uppmärksamhet revisorerna ägnat detsamma, kan visserligen icke yttra sig om, huruvida i detta särskilda fall ett utbudande på entreprenad av försäljningsrätten skulle visat sig för staten förmånligare än det av järnvägsstyrelsen använda förfaringssättet, men har emellertid velat såsom det principiellt riktiga framhålla, att då det, såsom här, gäller upplåtelse av ett monopol, tillfälle till fri och öppen konkurrens om dess förvärvande i allmänhet beredes. Under uttalande härav får utskottet vad sålunda i ärendet förekommit för Riksdagen

omförmåla.

Vattenfallsstyrelsen.

§ 6.

(Rev. ber. pag. 222 och 228; utl. pag. 672 och 673.)

Beträffande vattenfallsstyrelsen hava revisorerna erinrat, att enligt § 21 i instruktionen för styrelsen det tillkommer denna att handlägga, bland annat, ärenden angående större upphandling och entreprenad.

Revisorerna hava emellertid funnit, att vattenfallsdirektören under år 1911 i avsevärt stor utsträckning ensam prövat och beslutat angående upphandlings- och entreprenadanbud av den omfattning, att de, enligt förenämnda bestämmelse, synas hava bort prövas av styrelsen.

Såsom exempel på dylika av vattenfallsdirektören fattade beslut må anföras:

Angående sättet för prövningen av vissa upphandlings- och entreprenadanbud.

Beslutets datum 1911.	Upphandlingens beskaffenhet.	Upphandlingssumman kronor.
18 januari.	Uppförandet av sjukstuga med flera byggnader i Porjus	28,065
	Pontonkran för Trollhätte kanalombyggnad	28,100
7 mars.	Två kranar till Porjus kraftverksbyggnad	20,000
18 mars.	Elektriska utrustningar för stationerna i Nol och Skövde	73,246
29 mars.	Cement för Porjus kraftverksbyggnad och Trollhättans kanalombyggnad.....	112,904
27 maj.	Virke för Trollhättans kanalombyggnad	22,000
27 juni.	Muddringsarbeten för Trollhättans kanalombyggnad	243,000
11 juli.	Tre maskinistbyggnader vid Porjus	33,000
28 juli.	En omformare för omformarestationen i Trollhättan	33,000
1 augusti.	En järnöverbyggnad m. m. för avstängning vid Karls grav	31,500
	Maskineri för en provisorisk kraftstation vid Älvkarleby	47,900
22 september.	Cement för anläggningarna vid Porjus och Älvkarleby	105,533
30 september.	Transformatorer för elektrisk uppvärmning av isgrindar vid Trollhättan	35,900
20 november.	Två bostadshus vid Älvkarleby	28,000

Såsom skäl för vattenfallsdirektörens ifrågavarande åtgärder har uti de inför honom förda protokollen antecknats, att prövningen av de föreliggande anbuden icke lämpligen kunnat anstå till styrelsens nästa sammanträde. Vattenfallsdirektörens beslut hava sedermera anmälts för och godkänts av styrelsen. I vissa fall ha emellertid endast några dagar legat mellan tiderna för vattenfallsdirektörens beslut och styrelsens sammanträde.

Med erinran om att vattenfallsstyrelsen är av kollegial natur och fattar beslut med enkel röstpluralitet hava revisorerna velat framhålla, att gällande instruktionsbestämmelser icke synas hava iakttagits uti föreliggande fall.

Vattenfallsstyrelsen har i häröver den 10 januari 1913 avgivet yttrande anfört följande:

»Sedan nådig instruktion för vattenfallsstyrelsen den 31 december 1908 utfärdades, har det alltmera visat sig nödvändigt, att vissa ärenden må kunna snabbare avgöras än som är möjligt, om de skola behandlas vid styrelsens sammanträden. Hit hör i främsta rummet en hel del ärenden angående större och mindre upphandlingar och entreprenader. I synnerhet då det gäller vattenfallsstyrelsens nybyggnadsarbeten, vid vilka tiden för utförande av leverans eller entreprenad av naturliga skäl i regel är jämförelsevis kort, kräver anbudsgivaren vanligen ett snabbt avgörande, ofta beroende därpå att han själv har korttidsofferter från underleverantörer, från fartygsredare och andra, eller på fluktuationer i priset å den vara, som ingår i leveransen eller entreprenaden. I vissa fall begäres till och med telegrafiskt besked. Skola dessa ärenden skötas affärsmässigt, är det sålunda icke möjligt vare sig att avvakta ett styrelsesammanträde, även om det kanske i allt fall är avsett att äga rum inom tämligen kort tid, eller att sända de ofta voluminösa handlingarna på cirkulation, och detta så mycket mindre som en av styrelsens ledamöter är bosatt i Värmland och en i Göteborg samt åtminstone trenne till följd av sina yrken i stor utsträckning äro stadda på resor. På grund härav har styrelsen ansett sig böra tillgripa den utväg, mot vilken statsrevisorerna gjort anmärkning, det vill säga att i de fall, då ärendets beskaffenhet icke lämpligen medgiver uppskov med dess avgörande, vattenfallsdirektören beslutar i detsamma, dock med skyldighet för honom att sedermera underställa beslutet styrelsens godkännande.

Det är uppenbart, att vattenfallsdirektören icke gärna påtager sig ansvaret för ett beslut, därest icke ärendet är av sådan beskaffenhet, att tvekan icke kan råda om dess behandling. Vidare må påpekas, att i

viktigare fall vattenfallsdirektören per telefon söker inhämta styrelseledamöternas mening, inuan han avgör ärendet, något som även skett i en stor del av de anmärkta fallen, om än anteckning härom icke gjorts i protokollen.

Det kan ju emellertid icke förnekas att, vid behandlingen åtminstone av vissa av de angivna ärendena — beroende på vilken mening man inlägger i uttrycket »större upphandling och entreprenad» — instruktionens föreskrifter strängt formellt icke iakttagits.

Vattenfallsstyrelsen kan dock på grund av det ovan anförda icke finna annat, än att instruktionen icke giver styrelsens affärsledning tillräckligt fria händer och kommer därför att i särskild underdånig skrivelse anhålla om sådan ändring av instruktionen, som under vissa förhållanden även formellt medgiver ett snabbt avgörande av ärenden rörande 'större upphandling och entreprenad' utan att hela styrelsen därom i första hand beslutar.»

I likhet med revisorerna finner utskottet, att i de anmärkta fallen den för vattenfallsstyrelsen gällande instruktionens bestämmelser angående sättet för handläggning av ärenden rörande större upphandling eller entreprenad måste anses icke hava blivit följda och vad styrelsen till sitt fredande från anmärkningen anfört angående den ofta föreliggande nödvändigheten för vattenfallsdirektören att utan den tidsutdräkt, som ett inhämtande av övriga ledamöters mening skulle medföra, fatta beslut i dylika ärenden, synes, så vitt utskottet kan finna, icke vara tillämpligt på ett flertal av de av revisorerna angivna fallen.

Med anledning av vad av styrelsen meddelas angående styrelsens avsikt att hos Kungl. Maj:t göra framställning om ändring i ifrågavarande bestämmelser, i syfte att bereda vattenfallsdirektören större befogenhet i upphandlings- och entreprenadfrågor, anser sig utskottet icke böra underlåta att framhålla, hursom ett överflyttande på chefen för styrelsen av beslutanderätten i större dylika frågor synes komma att innebära en betänklig rubbning i de av Kungl. Maj:t och Riksdagen beslutade grunderna för styrelsens organisation. Under uttalande härav har utskottet velat vad i ärendet förekommit för Riksdagen

omförmåla.

*Utskottets
yttrande.*

§ 7.

(Rev. ber. pag. 224 o. 225; utl. pag. 674.)

Angående
avtal rörande
verkställande
av en syne-
förrättning.

Under berättelsen angående vattenfallsstyrelsen anföras revisorerna vidare.

»Vid granskning av vattenfallsstyrelsens räkenskaper för år 1911 hava revisorerna inhämtat, att, sedan lantbruksingenjören B. E. Hildebrand på ansökan av vattenfallsstyrelsen av Konungens befallningshavande i Älvsborgs län förordnats att verkställa syneförrättning för värdering av skada å genom uppdämning skadad mark vid Göta älv ovanför Trollhättefallet, till Hildebrand utbetalats en ersättning av 10,426 kronor för nämnda syneförrättning.

Av handlingarna i detta ärende framgår, att Hildebrand till grund för arvodesräkningen lagt taxan vid lantmäteriförrättningar den 23 december 1909 samt beräknat ersättning för sexfaldig gradering. Vattenfallsstyrelsen fann nödigt infordra lantbruksstyrelsens yttrande över denna arvodesräkning. Lantbruksstyrelsen ansåg sig visserligen icke böra ingå i granskning av räkningen men överlämnade en P. M. av byråchefen för lantbruksstyrelsens agrikulturtekniska byrå, i vilken P. M. åtskilliga erinringar mot räkningen gjordes, därvid särskilt framhölls att högst fyrfaldigt graderingsarvode bort ifrågasättas. Sedan Hildebrand uti avgiven förklaring över dessa anmärkningar uttalat, att det honom givna uppdraget hade en mera privat karaktär och avsåge att lämna vattenfallsstyrelsen en sakkunnig utredning, samt medgivit avdrag för ett belopp av 288 kronor, avgav jämväl förste lantmätaren i Älvsborgs län, på anmodan av vattenfallsstyrelsen, yttrande över arvodesräkningen. Även förste lantmätaren gjorde åtskilliga erinringar mot räkningen, framhållande bland annat, att den i räkningen upptagna ersättningen av 3,852 kronor 45 öre för sexfaldig gradering enligt 7 § 4 mom. lantmäteritaxan skulle belöpa sig till endast 642 kronor 8 öre samt att lantmäteritaxan icke omnämnde mångfaldigande av detta arvode. Uti ytterligare avgiven förklaring framhöll Hildebrand, att han lagt lantmäteritaxan till grund för arvodesräkning endast av det skäl, att sökanden varit ett ämbetsverk, men att taxans bestämmelser måste lämpas efter förhållandena, samt att, då sex fristående värderingar verkställts, ersättning härför jämväl borde utgå genom sexfaldigande av ett graderingsarvode. Sedan vederbörande överingenjör inom vattenfallsstyrelsen uttalat, att en rättegång om ett arvodes storlek borde tillgripas endast i yttersta

nödfall samt att arvudet i fråga i förhållande till arbetets omfattning icke syntes honom oskäligt, och hemställt, att till Hildebrand måtte utbetalas det å räkningen oguldna beloppet med avdrag av 288 kronor, fastställde vattenfallsstyrelsen ersättningen, efter avdrag av 288 kronor, till 10,420 kronor 68 öre.

Revisorerna vilja, i anledning av vad i ärendet förekommit, framhålla, att önskvärt varit, att vid uppdragets lämnande till Hildebrand överenskommelse träffats om de grunder, enligt vilka ersättningen till honom skulle utgå.»

I fråga om förevarande anmärkning har i sitt ovanberörda utlåtande vattenfallsstyrelsen yttrat följande:

»Då vattenfallsstyrelsen hos Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län begärde förordnande för statens lantbruksingenjör B. E. Hildebrand att utföra ifrågavarande förrättning, ansåg vattenfallsstyrelsen icke nödigt att med Hildebrand träffa överenskommelse beträffande den ersättning, som skulle tillkomma honom för uppdragets fullgörande, enär styrelsen utgick ifrån att Hildebrand skulle i sådant avseende tillämpa enahanda grunder, som lända till efterrättelse vid beräkning av ersättning för andra, av statens lantbruksingenjörer efter vederbörligt förordnande verkställda förrättningar. Sedan lantbruksingenjören Hildebrand inkommit med sin räkning å ersättning för utförande av förrättningen i fråga, begärde vattenfallsstyrelsen, såsom även framhålles i statsrevisorernas anmärkning, för erhållande av sakkunnig granskning av densamma yttranden i ärendet av lantbruksstyrelsen och förste lantmätaren i Älvsborgs län. Då emellertid de anmärkningar mot räkningen, vilka framställdes av byråchefen för lantbruksstyrelsens agrikulturtekniska byrå och förste lantmätaren i nämnda län blevo av Hildebrand bemötta samt styrelsen fann den av Hildebrand begärda ersättningen vara skälig, hyste styrelsen icke några betänkligheter mot att utanordna det begärda beloppet med visst, av Hildebrand medgivet avdrag.»

Utskottet, som delar revisorernas uppfattning om lämpligheten av att i förevarande fall avtal träffats om de grunder, enligt vilka ersättningen till Hildebrand skolat utgå, har velat vad i ärendet förekommit för Riksdagen

*Utskottets
yttrande.*

omförmäla.

Domänstyrelsen.

§ 8.

(Rev. ber. pag. 514 o. 515; utl. pag. 731—734.)

Angående
skogsbokförin-
gen.

Beträffande domänstyrelsen hava revisorerna anført följande:

»I det betänkande norrländska skogsvårdskommittén den 16 mars innevarande år avgav ägnade densamma (sid. 233—242) en ingående kritik åt statens skogsbokföring, sådan densamma äger rum hos ortsförvaltningarna. Efter en redogörelse för nu gällande föreskrifter i berörda avseende fastslog kommittén som en uppgift för bokföringen i fråga icke blott att redovisa de penningemedel, som krävas för förvaltningen eller genom densammas bedrivande inflyta till revirens kassor, samt att meddela uppgift om de kvantiteter virke, som utsynas och avverkas, utan ock att lämna en klar och fullständig bild av driftresultatet. Vid den granskning kommittén underkastade den lokala skogsbokföringen för att tillse, i vad mån den fyllde dessa fordringar, konstaterade kommittén genom talrika exempel bland annat: att den nuvarande bokföringen ej ådagalägger, om ett slutfört arbete lämnat vinst eller förlust, att de av domänstyrelsen i särskild P. M. angående skogstjänstemännens årsredogörelser föreskrivna uppgifterna beträffande driftkostnader och nettobehållning för sågning, kolning och upphugget virke på grund av bokföringens art bliva icke allenast omöjliga att kontrollera till riktigheten utan även mindre tillförlitliga, då primäruppgifterna för desamma icke framgå ur ett efter fasta principer ordnat räkenskapsväsen, att beträffande avkastningen av kronans inköpta skogsmarker redogörelserna härför ej tydligt utvisa, huruvida varje affär, genom vilken ett skogsområde inköpts, burit sig eller icke, att virkesbokföringen, såsom förd på flera ställen i revirens handlingar, saknar översiktighet, att det för närvarande av samma bokföring är omöjligt att se, huru stor behållningen av upphugget virke vid årsskiftet är å ett revir, där staten själv helt eller delvis utför avverkningen, samt att förhållandet är detsamma beträffande tillgången av förädlad virke o. s. v.

Då emellertid norrländska skogsvårdskommittén begränsat sin granskning av statens skogsbokföring till ortsförvaltningarna, hava revisorerna ansett nödigt att ägna särskild uppmärksamhet åt den centrala skogsbokföring, som verkställes av domänstyrelsen. Det har därvid visat

sig, såsom helt naturligt med hänsyn till primärräkenskapernas ofullständighet kunde förväntas, att domänstyrelsens räkenskapsväsen lider av samma brister som ortsförvaltningarnas. Det finnes sålunda ingen möjlighet att av domänstyrelsens räkenskaper avläsa det ekonomiska resultatet av verkets affärsdrift, eller att erhålla exakt kännedom om inneliggande virkeslager eller utstämplade skogar. Ur affärsmässig synpunkt måste domänstyrelsens räkenskapsväsen betecknas som synnerligen otillfredsställande, och, sedan domänstyrelsen från och med innevarande års början, även med avseende på riksstatens uppställning och rikshuvudbokföringen erhållit karaktären av ett statens affärsverk, vill det synas revisorerna oundgängligt, att en genomgripande omläggning av skogsbokföringen kommer till stånd i syfte att vinna reda och överskådlighet i densamma, så att den så väl i sin helhet som i enskildheterna lämnar en fullständig och klar bild av driftresultatet av statens skogar.

Domänstyrelsen har emellertid under sin förvaltning, utom statens skogar, även statens jordbruksdomäner samt de under nionde huvudtiteln fortfarande till styrelsen utgående anslagen för uppehållet av skogsundervisningen. Därjämte handhaver domänförvaltningen även andra statsuppgifter, såsom skogsstatens befattning med enskilda skogar, för vilken avgifter inflyta till domänstyrelsen, anslaget till reglering av flottleder m. m.

Att ett ordnat och översiktligt räkenskapsväsen för även dessa grenar av domänstyrelsens förvaltning bör komma till stånd, synes revisorerna uppenbart; och vilja revisorerna i sådant avseende ansluta sig till de allmänna principer, som på sin tid uttalades av de inom finansdepartementet tillkallade sakkunnige för utarbetande av förslag rörande riksstatens uppställning jämte därmed sammanhängande ämnen.»

Domänstyrelsen har i anledning av revisorernas ovan omförmälda yttrande i infördrat utlåtande av den 31 december 1912 anfört följande.

»Beträffande den centrala skogsbokföringen i domänstyrelsen.

Styrelsen delar den av revisorerna uttalade mening att den centrala skogsbokföringen är behäftad med stora brister ävensom att, särskilt med hänsyn till domänstyrelsens ställning såsom affärsdrivande verk, en omläggning av samma bokföring i syfte att vinna ökad reda och överskådlighet för utläsande av årliga driftresultatet är högeligen önskvärd. Styrelsen vill därför hava sin uppmärksamhet riktad på

förbättring av denna bokföring, men anser styrelsen av skäl, som nedan andragas, en fullständig omläggning av densamma ej *för närvarande* kunna åvägbringas.

Såsom revisorerna antytt, skulle därför krävas bland annat att primäruppgifterna bleve fullständigare än nu är fallet. Härutinnan har norrländska skogsvårdskommittén framhållit vissa önskemål, vilkas genomförande emellertid antagits icke kunna vinnas utan en betydande ökning av arbetskrafterna i orterna. Över kommitténs utlåtande har infordrats yttrande från styrelsen, som följaktligen kommer i tillfälle att i sådant sammanhang ingå på hithörande spörsmål, i vad de beröra primäruppgifternas erhållande. Med hänsyn till ämnets allmängiltiga karaktär torde även få antagas, att de inom jordbruksdepartementet tillkallade skogssakkunniga för södra delarna av landet komma att ägna denna fråga sin uppmärksamhet. Först sedan dessas betänkande avlämnats, lärer frågan i hela dess vidd böra tagas under omprövning. Att bokföringen skall lämna en tillförlitlig uppgift å driftresultatet av statens skogar är en fordran som torde böra så långt möjligt är tillgodoses; men därutinnan torde man, enligt styrelsens förmenande, åtminstone för närvarande icke kunna ernå ett fullgiltigt resultat, utan vara hänvisad att i huvudsak lita till den statistiska utredning, som under nuvarande förhållanden och med de år för år vidare utvecklade metoderna härför skäligen må kunna ernås.

I samband med en av förhållandena synnerligen väl betingad omläggning av skogsbokföringen å reviren torde, såsom ovan antytts, den centrala skogsbokföringen kunna undergå en genomgripande förändring i det av revisorerna angivna syfte. Dylig förändring torde i varje fall icke kunna ske utan en betydande ökning av arbetskrafterna inom domänstyrelsen.

Beträffande bokföringen för statens jordbruksdomäner.

Härutinnan vill styrelsen hänvisa till och åberopa innehållet i styrelsens underdåniga utlåtande denna dag i anledning av en skrivelse i ämnet från 1912 års Riksdag.

Beträffande bokföringen av medel, som icke ingå till eller härflyta från domänfonden.

Under erinran hurusom ordnandet av bokföringen utav anslag till reglering av flottleder är föremål för särskild utredning utav styrelsen

— vilken utredning inom den närmaste framtiden torde föranleda särskilda förslag från styrelsens sida — vill styrelsen uttala, att styrelsen ämnar beträffande bokföringen av nu ifrågavarande medel såvitt möjligt följa de allmänna principer, som uttalats av de sakkunnige för utarbetande av förslag rörande riksstatens uppställning jämte därmed sammanhängande ämnen, men tillika anmärka, att även härvidlag målet endast så småningom torde kunna helt nås.»

Av vad såväl revisorerna som domänstyrelsen anfört i förevarande ärende, finner utskottet framgå, att, vad skogsbokföringen beträffar, denna lider av sådana brister i avseende å överskådlighet och reda samt möjlighet att från densamma avläsa det ekonomiska resultatet av vare sig varje särskilt företag eller skogsdriften i dess helhet, att åtgärder nödvändigtvis måste vidtagas för avhjälpande av dessa olägenheter. Domänstyrelsen har visserligen ställt i utsikt en omläggning av skogsbokföringen både i reviren och styrelsen men tillika framhållit, att av anförda orsaker en fullständig sådan omläggning icke kunde för närvarande åvägabringas. Utskottet anser emellertid saken vara av den vikt, att åtgärder för ändamålet böra så fort ske som vidtagas. Lämpligast synes den nödvändiga revisionen av skogsbokföringen böra verkställas av särskilt tillkallade sakkunniga, därvid även utanför styrelsen och den lokala skogsförvaltningen stående personer torde böra anlitas.

Beträffande domänstyrelsens bokföring i övrigt har styrelsen uttalat sig för densammas ordnande, på sätt av revisorerna framhållits, i överensstämmelse med de av riksstatskommittén angivna grunder och anser sig utskottet med anledning härav kunna förvänta att dessa grunder, så fort ske kan, komma till användning. Under uttalande härav får utskottet hemställa,

att Riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande, huruvida icke frågan om förändrad skogsbokföring såväl i reviren som inom domänstyrelsen borde för utredning och förslag överlämnas till sakkunniga personer samt därefter meddela det beslut i ämnet, vartill omständigheterna må föranleda.

*Utskottets
yttrande.*

Statens byggnadsverksamhet.

§ 9.

(Rev. ber. pag. 628—633; utl. pag. 735—741).

Ang. statens
byggnads-
verksamhet.

Beträffande statens byggnadsverksamhet hava revisorerna anfört följande:

»1910 års revisorer framhöllo vikten av att större planmässighet införes i statens byggnadsverksamhet. Enligt dessa revisorers förmenande syntes det i dylikt hänseende särskilt önskvärt, att, då fråga om byggnadsföretag för det allmännas räkning uppstode, det till en början borde undersökas, huruvida icke byggnadsbehovet kunde tillgodoses genom anlåtande av utrymme i redan befintliga, kronan tillhöriga byggnader, samt, sedan nybyggnad befunnits oundviklig, tillses, huruvida annat byggnadsföretag på samma plats kunde för statens räkning vara under närmaste tid erforderligt. Tillika framhöllo revisorerna, att, därest beslut fattats om byggnads uppförande för två eller flera institutioners gemensamma räkning, arbetets anordnande och övervakande visserligen borde omhänderhavas av *en* myndighet, men att den eller de myndigheter, som skulle hava del i byggnaden, borde beredas tillfälle att övervaka, att deras intressen bleve behörigen tillgodosedda, och syntes det revisorerna, som om reglementerade former borde vara uppställda för avgörande av därvid tilläventyrs uppkommande meningsskiljaktigheter liksom även för slitande av tvistigheter, som under byggnads begagnande kunde uppstå emellan olika i frågan intresserade myndigheter.

Med anledning av revisorernas förevarande uttalande avgav överintendentsämbetet infortrat yttrande av den 10 januari 1911, däri ämbetet, under anslutning till de av revisorerna framställda önskemålen i korthet angav de åtgärder, som syntes ämbetet nödiga för desammas realiserande.

På framställning av statsutskottet, som anslöt sig till revisorernas uppfattning, beslöt därefter 1911 års Riksdag en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning angående de åtgärder, som vore erforderliga till vinnande av större planmässighet i statens byggnadsverksamhet, vid vilken utredning de av Riksdagens revisorer och överintendentsämbetet i förevarande ärende angivna synpunkter borde komma under omprövning, samt att Kungl.

Maj:t därefter meddelade föreskrifter i ämnet, som av omständigheterna ansåges påkallade.

Enligt vad revisorerna nu inhämtat, har Riksdagens ifrågavarande skrivelse blivit av Kungl. Maj:t den 22 juni 1911 remitterad till överintendentsämbetet med uppdrag att verkställa den i skrivelsen omförmälda utredning samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill samma utredning kunde föranleda.

Vidare hava revisorerna från överintendentsämbetet inhämtat, att till ämbetets handläggning för närvarande även föreligga, dels

förslag till förordning om vad vid offentliga byggnaders uppförande och kontrollen däröver bör iakttagas, dels frågan om en allmän plan för statens byggnadsverksamhet inom Stockholms stad ävensom för användningen och tillgodogörandet i övrigt av staten tillhöriga fastigheter därstädes.

På grund av det samband sistberörda ärenden äga med de i Riksdagens förenämnda skrivelse den 31 maj 1911 omförmälda frågorna, lärer också ämbetet hava ansett samtliga dessa ärenden böra av ämbetet behandlas i ett sammanhang. Efter vad revisorerna erfarit, kan det icke förväntas, att ämbetet under den närmaste tiden skall avlämna utredning i dessa ämnen.

De av revisorerna under årets resor gjorda iakttagelser hava emellertid givit revisorerna anledning att ånyo ägna uppmärksamheten åt den viktiga frågan om statens byggnadsverksamhet. Som några erfarenheter i berörda avseende vilja revisorerna anföra:

Postverkets byggnad i Helsingborg. Efter markbyte med staden Hälsingborg, varvid staten erhöll en mellanavgift av 25,000 kronor, medgav 1899 års Riksdag, att postverket finge å den genom bytet förvärvade tomten uppföra en posthusbyggnad för en summa av tillsammans 85,000 kronor. Byggnaden uppfördes och har under nio år varit för sitt ändamål använd. Vid revisorernas besök därstädes befanns, att byggnaden förlagts intill en brant sluttande bergvägg, vilket förorsakat, att byggnaden utsatts för en fuktighet, vars menliga inverkan kunde iakttagas så väl å byggnadens utsidor som i dess inre. Lokalerna syntes vara anordnade på ett föga ändamålsenligt sätt. Byggnaden var för övrigt så tilltagen, att en stor del av densamma icke på överskådlig framtid, sannolikt aldrig, kan bliva erforderlig för postverkets behov. I det hela fingo revisorerna intrycket, att ifrågavarande byggnad från början anordnats opraktiskt och utan tillräcklig omsorg, och att den icke fyllde de anspråk, man har rätt att ställa på en ännu icke tioårig statens byggnad. Också har det visat sig nödigt att redan nu igångsätta om-

fattande reparationsarbeten, som vid tidpunkten för revisorernas besök pågingo. Man kan emellertid ifrågasätta, om ens dessa kunna åstadkomma en tillfredsställande rättelse av de från början begångna felgreppen.

Telegrafverkets byggnad i Landskrona. Efter medgivande av 1907 års Riksdag inköpte telegrafverket i Landskrona en byggnadstomt till ett pris av 52,000 kronor. 1909 års Riksdag anvisade för uppförande av en telegrafverkets byggnad, i vilken jämväl postkontoret skulle inrymmas, en summa av 260,000 kronor. Ehuru snart tre år förflutit, sedan medel för ändamålet blivit tillgängliga, befanns vid revisorernas besök i staden, att byggnadsarbetena ej hunnit längre än att takstolarna å huset nyss voro resta. På förfrågan om anledningen till detta försenande av arbetet har upplysts, att det dragit lång tid att få definitiva ritningar för byggnaden färdiga. Vid den tid, då telegrafstyrelsen ingick till statsmakterna med framställning om beviljande av medel, förelägo, enligt vad upplyst blivit, inga ritningar, på sin höjd en skiss av vederbörande arkitekt.

Telegrafverkets byggnad i Lund. Sedan 1908 års Riksdag medgivit inköpanDET av en lämplig tomt för telegrafverkets räkning i Lund, beviljade 1910 års Riksdag 300,000 kronor till uppförande av en telegrafbyggnad å tomten i fråga. I byggnaden skulle jämväl inrymmas lokaler för postkontoret. Framställningen till 1910 års Riksdag gav icke anledning till annan förmodan, än att telegraf- och postverkens styrelser varit ense om byggnadsplanen och att de olika verkens behov av lokalutrymme blivit tillgodosedda i det förslag, som då av Riksdagen antogs. Emellertid visade sig snart, att så icke varit förhållandet. Till 1911 års Riksdag inkom framställning om beviljande av ytterligare 50,000 kronor för en utvidgning som betingades av postkontorets behov av större utrymme, än det i 1910 års plan beräknade. Även dessa medel beviljades. Arbetena med byggnadens uppförande hade vid revisorernas besök i Lund fortskridit så långt, att husets väggar uppmurats över andra våningen. Ehuru byggnaden ej var färdig, kunde revisorerna vid sitt besök av ritningar och beskrivning bilda sig en ganska fullständig föreställning om byggnadens blivande utseende. Tveksamhet syntes kunna råda om tomtens lämplighet med avseende å formen, särskilt sedan den för postverkets räkning uppförda tillbyggnaden in på gården kommit till stånd. Därjämte syntes det revisorerna obehövt — att icke säga olämpligt — att utrusta denna vid en smal sidogata i en ålderdomlig stadsdel belägna byggnad med torn och åtskillig annan

modern arkitektonisk utsmyckning, som drager med sig ganska betydande kostnader.

Här anförda sakförhållanden ävensom åtskilligt annat som revisorerna i detta ämne under sitt granskningsarbete iakttagit bestyrka först och främst tillvaron av den bristande planmässighet i anordnandet av statens byggnadsverksamhet, som gav anledning till anmärkningen av 1910 års statsrevisorer. Men även i andra avseenden kunna vägande anmärkningar göras mot statens nuvarande byggnadsverksamhet.

Till en början vilja revisorerna i sådant hänseende framhålla, att en allmän tendens synes yppa sig att åsidosätta sparsamhetens grundsatser, så snart det gäller en statens byggnad. För de förmenta estetiska synpunkterna få understundom ej blott kostnadsfrågan utan även hänsynen till de praktiska anordningarna träda tillbaka. Tornbyggnader utan varje praktisk uppgift, brutna tak, som lämna stora vindsutrymmen utan användning och nedsätta hållbarheten i takbeklädningen, dyrbara fasader med granitinfattningar och ornamenteringsarbeten möter man på byggnader, som på intet sätt kräva monumental utsmyckning. Trapphallar och rumsutrymmen tilltagas understundom över hövan. Följden av dessa tendensers fria utveckling har också blivit, att statens byggnader numera draga kostnader, som måste väcka de allvarligaste bekymmer och som böra vara ägnade att framkalla en ingående prövning av hithörande spörsmål.

Men även i andra avseenden torde ändringar vara av behovet påkallade. Utan att revisorerna tilltro sig att uttala ett bestämt omdöme om lämpligaste åtgärderna att råda bot på den planlöshet och de övriga olägenheter, som vidlåda statens byggnadsverksamhet, sådan den under senare tid bedrivits, hava revisorerna velat ifrågasätta, huruvida icke en utväg vore, att i allmänhet statens byggnadsverksamhet ställdes under en gemensam och fackmässig ledning. Med den nu rådande splittringen mellan olika myndigheter vid byggnadsverksamhetens bedrivande kan det ej undvikas, att misstag, som gjorts av en byggnadsmyndighet, upprepas av en annan, att erfarenheter, som vunnits av den ena, gå förlorade för den andra. Därest en central myndighet funnes, hos vilken ansvaret för statens byggnadsverksamhet vilade, vill det synas, som om man skulle kunna hysa förhoppning, att den önskade planmässigheten kunde genomföras, på samma gång som vunna erfarenheter skulle kunna på ett vida bättre sätt tillgodogöras för framtiden.

Även en annan fördel skulle vinnas, därest en sådan central ledning av statens byggnadsverksamhet komme till stånd. Så länge den nuvarande planlösheten består, kan det ej förekommas, att statens byggnads-

verksamhet mycket ojämnt fördelas på olika tidsperioder. Ej sällan inträffar det, att statens byggnadsverksamhet kommer att bli livligast under en ekonomisk högkonjunktur, då arbetstillgången är god inom de områden, som behärskas av den enskilda företagsamheten, medan under tider av arbetslöshet och tryckta ekonomiska konjunkturer även de arbetstillfällen, som staten erbjuder, förminskas. Genom byggnadsverksamhetens centraliserande skulle densamma kunna regleras även med hänsyn till nu påpekade förhållanden, vilket så väl ur statsfinansiell som ur andra synpunkter vore av stor betydelse.

Med hänsyn dels till vad ovan anförts, dels ock därtill, att statens byggnadsverksamhet även i andra avseenden torde kunna göras till föremål för befogade erinringar, hava revisorerna velat uttala önskvärheten av att den nu igångsatta, här förut omförmälda utredningen utvidgas till att omfatta frågan om statens byggnadsverksamhet i hela dess vidd samt att utredningen måtte bedrivas med den skyndsamhet, som frågans stora ekonomiska och praktiska betydelse påkallar. Ävenledes vilja revisorerna ifrågasätta, huruvida icke lämpligt vore, att redan nu vederbörande verk och myndigheter, som ärna inkomma med framställningar om nybyggnader, erinrades om nödvändigheten av att omsorgsfullt planlägga desamma samt att därvid iakttages all den sparsamhet och enkelhet, som, utan åsidosättande av praktiska synpunkter och verkliga behov, kan äga rum.»

Beträffande vad revisorerna anført i ämnet har överintendentsämbetet den 14 januari 1913 avgivit infordrat utlåtande och däri anført följande:

»Den yttring av planlöshet i statens byggnadsverksamhet, som tid efter annan företrädesvis ådragit sig revisorernas uppmärksamhet, är det förhållande, att i en del städer byggnader nästan samtidigt uppförts eller lokaler förhyrts för olika statsinstitutioner utan att dessförinnan utredning ägt rum angående möjligheten och lämpligheten av att förena de olika lokalbehoven under samma tak, att i andra fall åter, då byggnader uppförts för flere institutioner, byggnadsprogrammet icke syntes hava varit genomstuderat eller att byggnaden förlagts å olämplig tomt m. m.

Den 22 juni 1911 erhöll överintendentsämbetet nådig befallning att verkställa den utredning angående de åtgärder, som kunde anses vara erforderliga till vinnande av större planmässighet i statens byggnadsverksamhet, vilken i 1911 års riksdags ovannämnda underdåniga skrivelse omförmäles.

Emellertid har överintendentensämbetet genom särskilda nådiga befallningar tidigare mottagit uppdrag att sig utlåta i vissa ärenden, vilkas behandling måste anses lämpligen böra ske i sammanhang med fullgörandet av nyssnämnda uppdrag, nämligen

1:o) angående den så kallade restaureringsfrågan, det vill säga vad som vore att iakttaga vid ändring av äldre byggnader av historiskt eller konstnärligt värde;

2:o) — gemensamt med vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien — angående lämpliga åtgärder för Eders Kungl. Maj:ts befriande från handläggningen av vissa frågor rörande ändringar av kyrkobyggnader; och

3:o) — med anledning av utav ämbetet i ämnet redan den 9 oktober 1888 väckt fråga — angående vad vid offentliga byggnaders uppförande och kontrollen däröver borde iakttagas. Fullgörandet av dessa uppdrag måste föranleda förslag till dels nya lagar, dels nya författningar, dels ock en betydande utvidgning och omorganisation av ämbetet självt jämte ny instruktion för detsamma. På våren år 1912 var överintendentensämbetet så långt kommet med dessa utredningar, att i huvudsak färdiga förslag förelåge till

a) Lag angående bevarande och skyddande av byggnadsverk, vilka hava konst- eller kulturhistoriskt värde;

b) Förordning angående vad som bör iakttagas vid offentliga byggnaders uppförande;

c) Ny organisation av överintendentensämbetet; och

d) Ny instruktion för ämbetsverket, varjämte ämbetet gemensamt med vitterhetsakademien den 28 december nästlidne år avgivit underdånigt yttrande och förslag i det under punkt 2:o) här ovan angivna ämne.

Utgångspunkten för de sålunda företagna utredningarna har emellertid varit, att ämbetet skulle komma att handlägga frågor rörande statens byggnadsverksamhet i ungefär samma omfattning som hittills, eller att hava vård om de statens byggnader, vilka Eders Kungl. Maj:t täckts ställa under ämbetets inseende, att, enligt särskild nådig befallning, omhändervå utförandet av vissa nybyggnader eller ombyggnader, att, likaledes på nådig befallning, uppgöra förslag till och verkställa utredningar vidkommande vissa byggnader, för vilkas uppförande medel skola av Riksdagen äskas och att ur byggnadsteknisk, ekonomisk och estetisk synpunkt granska till ämbetet för dylikt ändamål remitterade byggnadsförslag. Ämbetet har vid sådan granskning hittills ansett sig sakna befogenhet att ingå i prövning vare sig av det till

grund för byggnadsförslaget liggande programmet, som ju finge antagas vara uppgjort med speciell fackkunskap av personer eller ämbetsverk, fullt kompetenta att bedöma föreliggande frågor, eller av förslagens eventuella kombinerande med annat möjligen förefintligt lokalbehov för statens räkning.

I sitt nya organisationsförslag har överintendentensämbetet tänkt sig att i spetsen för den avdelning inom ämbetet, som skulle hava bestyret med ärenden rörande statens byggnader, skulle ställas en särskild föredragande, förste intendent eller byggnadsråd. Avdelningens arbeten skulle fördelas på två byråer, den ena handläggande ärenden rörande under ämbetets vård ställda byggnader och den andra ärenden i fråga om nybyggnader med ombesörjande därvid av såväl förberedande utredningar som byggnadernas utförande. Om statens byggnadsfrågor icke skola såsom hittills utredas och granskas fristående var och en för sig, utan inordnas såsom led i mera generella planer för större områden av statens byggnadsverksamhet, torde det bliva nödvändigt, att dessa utredningar, såvitt möjligt, koncentreras på ett ställe. Skulle detta arbete, såsom naturligast vore, förläggas till överintendentensämbetet, torde inom ovannämnda avdelning för statens byggnadsärenden böra inrättas en särskild byrå för utredningar och granskningar och en för byggnaders utförande.

Med all rätt har framhållits angelägenheten av att icke blott få en fullständig översikt utav statens byggnadsverksamhet för varje år, utan ock över statens ägande tomter och hus i samtliga städer och stadslänkande samhällen, ävensom att på ett ställe funnes tillgänglig en i möjligaste mån fullständig förteckning över statens aktuella behov av nya lokaler, med ett ord, en fullständig statistik över statens stadsegendomar och hus och rörande dess byggnadsverksamhet. En dylik statistik skulle vara av lika mycken praktisk och ekonomisk betydelse vid byggnadsfrågors slutliga avgörande hos Eders Kungl. Maj:t och Riksdagen, som ock vid deras förberedande handläggning hos ämbetet eller andra med husbyggnad sysslade statsinstitutioner; allenast med stöd av en dylik statistik torde någon bestående planmässighet i statens här omhandlade verksamhet kunde ernås.

Eders Kungl. Maj:t har också funnit en snar utredning av statens byggnadsfrågor ur ovannämnda synpunkter vara av sådan vikt, att Eders Kungl. Maj:t den 29 juni 1912 behagat uppdraga åt chefen för Eders Kungl. Maj:ts finansdepartement att, då överintendentensämbetets arbetskrafter icke vore tillräckliga för utförande inom erforderlig tid av en så tidskrävande uppgift vid sidan av ämbetets övriga åligganden, åt tre sakkunnige uppdraga att, i samråd med ämbetet och efter

en statistisk utredning i ovan angivna avseenden, till Eders Kungl. Maj:ts inkomma med en allmän plan för statens byggnadsverksamhet till en början för Stockholm.

Den av revisorerna framställda önskan om skyndsamhet med utredningens bedrivande torde alltså i fråga om statens byggnadsverksamhet här i staden kunna anses i hittills möjlig mån redan tillgodosedd.

Beträffande insamlandet av det för berörda utrednings utvidgande nödiga statistiska materialet från landets städer och stadslignande samhällen i övrigt torde detsamma, på sätt ämbetet i sitt underdåniga utlåtande av den 10 januari 1911, i anledning av då föreliggande statsrevisionsberättelse, framhållit, lämpligast böra införskaffas genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen eller möjligen på annat mera praktiskt befunnet sätt. Något absolut hinder att utan avvaktan — såsom ämbetet för sin del hållit före vara att föredraga — på lösningen av förberörda med den förevarande samhörande frågor, träffa anstalter för ett sådant insamlande, finner ämbetet emellertid icke föreligga.

Bearbetningen av det sålunda insamlade materialet och utarbetandet av på detsamma grundade årliga översikter av statens här avsedda byggnadsverksamhet, ävensom upprättandet av, så långt sig göra låter, förslag till en enhetlig plan för byggnadsverksamheten, ämnad att kunna lända till efterrättelse någon tid framåt, torde böra överlåtas åt överintendentsämbetet och, på sätt ovan antytts, åt en särskild utrednings- och granskningsbyrå inom ämbetet, vilken byrå givetvis i sinom tid lär böra få övertaga de bestyr, som nu är rörande Stockholm uppdraget åt förbemälde sakkunnige.

Det arbete, som komme att påvila denna byrå, vilken tillsvidare och intill dess omorganisationen bliver genomförd skulle stå under ledning av förste intendenten på den tekniska avdelningen, bör kunna utföras av en ordinarie tjänsteman med intendents vid ämbetet avlöning, samt två fast anställda amanuenser, en tekniker och en statistiker, dock endast under den förutsättning att nämnde förste intendent, för att kunna ägna tillräcklig tid och uppmärksamhet även åt den nya byråns verksamhet, befrias från handläggning av ärenden rörande stadsplaner. Sagda ärenden, vilkas antal allt fortfarande måste bliva betydande och vilkas granskning efter tillkomsten av 1907 års lag angående stadsplan och tomtindelning är synnerligen tidsödande, hava i det inom ämbetet utarbetade organisationsförslaget ansetts böra av särskilt byggnadsråd föredragas, och torde även under ovan angivna förutsättningar böra av särskild förordnad förste intendent omhänderhavas. Även den omständig-

heten att man hittills vid dylika ärendens granskning icke kunnat av brist på tid och arbetskrafter i den utsträckning, som varit önskvärd, på ort och ställe taga del av förhållandena, talar för att så fort som möjligt dessa ärendens handläggning och föredragning måtte överlämnas åt särskild tjänsteman.

Anses förty den nu för Stockholm ifrågasatta utredningen i här omhandlade hänseende böra så skyndsamt som möjligt utsträckas även till andra städer och stadsliknande samhällen, lära ämbetets arbetskrafter böra förstärkas, och har ämbetet för sin del icke något att invända emot att redan nu och oberoende av verkets omorganisation, inom ämbetet upprättas en byrå på sätt ovan angivits för utredningar rörande statens byggnadsverksamhet.

Revisorerna hava vidare starkt betonat önskvärdheten av att i allmänhet statens byggnadsverksamhet ställdes under en gemensam och fackmässig ledning. »Med den nu rådande splittringen», säga revisorerna, »mellan olika myndigheter vid byggnadsverksamhetens bedrivande kan det ej undvikas, att misstag, som gjorts av en byggnadsmyndighet, upprepas av en annan och att erfarenheter, som vunnits av den ena, gå förlorade för den andra. Därest centralmyndighet funnes, hos vilken ansvaret för statens byggnadsverksamhet vilade, vill det synas, som om man skulle kunna hysa förhoppning, att den önskade planmässigheten kunde genomföras, på samma gång, som vunna erfarenheter skulle kunna på ett vida bättre sätt tillgodogöras för framtiden», allt påståenden, mot vilka fackmannen i princip icke kan hava något att invända.

Att sammanföra *all* statens byggnadsverksamhet under en gemensam ledning torde dock för närvarande näppeligen vara möjligt. Det torde i detta sammanhang böra uppmärksammas, att de byggnader, som företrädesvis ådragit sig revisorernas uppmärksamhet, tillhöra post- och telegrafverken samt riksbanken, eller just de myndigheter eller institutioner, vilka, ehuru icke organiserade för att utföra byggnadsarbeten, dock utöva en rätt stor byggnadsverksamhet.

Det finnes två andra ämbetsverk, vilka på grund av den specifika art av byggnader, de behöva uppföra, inom sig instituerat särskilda arkitektkontor, nämligen fångvårdsstyrelsen och medicinalstyrelsen. Revisorernas anmärkningar torde knappast beröra dessa båda ämbetsverks byggnader, lika litet som de stora grupper av byggnader, vilka utföras av järnvägsstyrelsen, samt av armé- och marinförvaltningarna, vilka jämväl organiserat särskilda byggnadskontor, eller av kasernbyggnadsnämnden.

Obestriddligen måste större planmässighet vinnas ju mera ordnandet av statens byggnadsverksamhet samlas till ett ämbetsverk. Emellertid synes det, åtminstone för närvarande, icke föreligga tillräck-

liga skäl för att draga in under en gemensam ledning den byggnadsverksamhet, vilken handhaves av ovannämnda, med särskilda arkitektkontor utrustade ämbetsverk. Däremot bör, enligt ämbetets åsikt, från statens samtliga myndigheter och institutioner till centralmyndigheten för byggnadsväsendet ingivas nödiga statistiska uppgifter såväl för den årliga översikten av statens byggnadsverksamhet som för uppgörandet av generalplan för densammans ordnande, ävensom uppgifter rörande byggnadskostnader och erfarenheter beträffande nya förfaringssätt och materialier, vilka senare uppgifter genom publikation från centralmyndigheten borde komma alla, icke blott statens, byggnadsfunktioner till nytta och ledning.

Överintendentsämbetet har nu tänkt sig, att till ämbetets i dess omorganisationsplan upptagna avdelning för statens byggnadsärenden skulle förläggas ledningen av all statens byggnadsverksamhet med undantag av fångvårdsstyrelsens, arméns och flottans, statens järnvägars samt medicinalstyrelsens. Under förutsättning att även inom vattenfallsstyrelsen ett särskilt arkitektkontor upprättas torde icke heller dess husbyggnader behöva utbrytas från styrelsens övriga byggnadsarbeten och torde lämpligen, oberoende av ämbetets omorganisationsförslag, nödiga medel böra anslås för publicerande av förberörda tekniska meddelanden och av årsberättelse rörande ämbetets verksamhet i dess helhet. Rörande åter granskningen av de utav sagda byggande verk uppgjorda eller till deras bedömande hänskjutna förslag lär det kunna ifrågasättas, om icke för enhetlighetens skull härvidlag borde förfaras så, som för närvarande sker beträffande medicinalstyrelsen och i vissa delar även fångvårdsstyrelsen, eller att respektive ritningar borde underställas ämbetets granskning.

Revisorerna hava slutligen förmält, att de tyckt sig förmärka, att »en allmän tendens synes yppa sig att åsidosätta sparsamhetens grundsatser så snart det gäller en statens byggnad» och anse sig hava funnit att »för de förmenta estetiska synpunkterna få understundom ej blott kostnadsfrågan utan även hänsynen till de praktiska anordningarna träda tillbaka». Alldeles oavsett att revisorerna här vidröra den svårdiskutabla smakfrågan, ter sig från arkitektsynpunkt »tendensen» inom byggnadsvärlden för närvarande helt och hållet motsatt. För den med de estetiska rörelserna inom byggnadsfacket mera förtrogne visar sig lyckligtvis numera riktningen, på samma sätt som vid nästlidne århundrades början, särdeles bestämt luta åt en sund sparsamhet med allt vad rör onödiga dekorativa anordningar och detaljer. Att detta revisorernas yttrande nu framkommit, torde giva vid handen, att även den utanför byggnads-

världen stående, då han ställes inför alster av en äldre uppfattning, till vilken de av revisorerna exemplifierade byggnaderna otvivelaktigt måste räknas, reagerar mot det för helt kort tid sedan ännu icke blott av arkitekter utan ock av allmänheten fordrade övermåttet av ornamentala detaljer. Härtill anser sig överintendentensämbetet dock böra foga en erinran dels om att ofta nog den spenderade yttre och inre ansen spelar en relativt liten roll i byggnadskostnaden i jämförelse med ett dåligt tillgodogörande av eller onödigt stort pretenderande med utrymmen eller en dålig organisation av byggnadsföretaget, dels därom att, då det gäller en statens byggnad av någon mera framstående betydelse i ett samhälle, ämbetet håller före, att något bör offras för ernående av en viss grad av monumentalitet. Ämbetet, som sålunda med tillfredsställelse konstaterar de spirande tendenserna till enkelhet och sparsamhet inom byggnadskonsten, har dock vid sitt granskningsarbete icke alltid ansett sig böra alltför hårdhänt eller egenmäktigt bestämma konstnärernas smakriktningar, utan någon gång velat lämna rum för även äldre, för tillfället mindre moderna uppfattningar rörande det rätta och sköna, och ämbetet anser sig härutinnan hava stöd i beslut av föregående Riksdagar; vid beviljande av anslag till nybyggnader för statens räkning torde väl i flesta fall ritningar till de avsedda byggnaderna hava förelagts Riksdagen.

Även om alltså, enligt överintendentensämbetets förmenande, en tendens till enkelhet och sparsamhet inom byggnadskonsten här i landet för närvarande arbetar sig fram, torde dock en sådan erinran, som revisorerna ifrågasatt till de verk och myndigheter, vilka hava för avsikt att inkomma med framställningar om nybyggnader, att omsorgsfullt planlägga desamma och därvid iakttaga nödig sparsamhet och enkelhet, icke sakna sitt berättigande.

*Utskottets
yttrande.*

Utskottet har med tillfredsställelse mottagit den av överintendentensämbetet lämnade uppgiften om de tendenser till större enkelhet och sparsamhet i avseende å den ornamentala utsmyckningen av statens byggnader, som numera börja att göra sig gällande. Om än sålunda härutinnan en förbättring i de nuvarande förhållandena är att vänta, har utskottet likväl, av vad revisorerna i detta ärende anført, funnit att åtskilliga andra önskemål återstå att fylla för att statens byggnadsverksamhet skall kunna anses på bästa sätt ordnad i avseende å sparsamhet och praktiska anordningar.

Den utredning angående större planmässighet i statens byggnadsverksamhet, som av 1911 års Riksdag begärdes, var, enligt de direktiv för densamma, som av statsrevisorerna med instämmande av Riksdagen

angivits, avsedd att huvudsakligen omfatta frågan, i vilken mån yppat byggnadsbehov kunde tillgodoses genom redan befintligt utrymme i kronans hus, och huruvida, därest nybyggnad visade sig nödvändig, annat statens byggnadsföretag på samma plats inom den närmaste tiden vore erforderlig, samt spørgsmålet om ordnande och övervakande av byggnadsarbetet i de fall, då flere institutioner skulle inrymmas i samma byggnad. Dessa synpunkter äga visserligen allt fortfarande lika stor betydelse, men även med behörigt tillgodoseende av desamma synas dock förhållandena vara sådana, att de påkalla en utvidgning av den av 1911 års Riksdag begärda utredningen, så att den kommer att omfatta även åtgärder och anordningar i övrigt, ledande till nödig sparsamhet och förenkling.

Överintendentsämbetet har i sitt i ärendet avgivna utlåtande i sina huvuddrag framlagt den plan till ämbetets organisation, som ämbetet tänkt sig skola leda till de gynnsammaste resultaten av ämbetets befattning med byggnadsverksamheten. Denna plan går ut på en ganska stark koncentration till ämbetet av utredningarne angående behovet av nybyggnader samt deras utförande och kontrollerande.

Utän att utskottet i frågans nuvarande läge vill uttala sig om huruvida den av ämbetet föreslagna anordningen kan betraktas såsom den mest lämpliga för vinnande av nu ifrågavarande önskemål, har utskottet emellertid, såsom ovan antytts, ansett det av revisorerna väckta spørgsmålet vara av den vikt, att en utredning angående statens byggnadsverksamhet i hela dess vidd synes böra hos Kungl. Maj:t begäras.

Vidare har utskottet ansett sig böra uttala sin förväntan att vid en kommande utredning de ämbetsverk, som för närvarande utöva självständig byggnadsverksamhet, såsom fängvårdsstyrelsen, arméförvaltningen, marinförvaltningen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, medicinalstyrelsen med flera, beredas tillfälle att vid utredningen göra sina synpunkter på frågan gällande.

Slutligen har utskottet velat uttala sin anslutning till revisorernas uppfattning om lämpligheten av att vederbörande redan nu erinras om nödvändigheten av att vid planläggande av nybyggnader sparsamhet och enkelhet iakttages; och torde Riksdagen härom böra göra framställning hos Kungl. Maj:t.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes

a) låta verkställa utredning angående sättet för ernående i statens byggnadsverksamhet i hela dess

omfattning av önskvärd sparsamhet, enkelhet och planmässighet samt därefter vidtaga de åtgärder, vartill utredningen må föranleda samt

b) erinra vederbörande verk och myndigheter, som ärna inkomma med framställningar angående nybyggnader, om nödvändigheten av att omsorgsfullt planlägga desamma samt att därvid iakttaga all den sparsamhet och enkelhet, som, utan åsidosättande av praktiska synpunkter och verkliga behov, kan äga rum.

§ 10.

Vad i övrigt blivit av revisorerna anmält och erinrat, har utskottet funnit dels vara av beskaffenhet att lämpligen böra tagas i övervägande vid behandlingen av de utgiftsanslag, revisorernas framställning berört, dels hava medfört åsyftad rättelse, dels vara av vederbörandes utlåtande nöjaktigt förklarat, dels ej vara av den vikt, att, oaktat förklaringen ej varit fullt tillfredsställande, någon Riksdagens åtgärd bort av förhållandena föranledas, dels slutligen icke hava varit av beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande; vilket utskottet skolat för Riksdagen

anmäla.

Stockholm den 12 mars 1913.

På statsutskottets vägnar:

F. CL:SON WACHTMEISTER.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från Första kammaren herrar greve *F. Cl:son Wachtmeister*, *O. Jonsson*, friherre *J. T. Gripenstedt*, *A. N. Hahn*, greve *P. O. L. Klingspor*, friherre *H. C. Falkenberg*, *H. F. Lamm*, friherre *J. G. Beck-Friis*, *A. C. Lindblad*, *C. G. Ekman*, *A. Åström* och *F. Berglund* samt

från Andra kammaren herrar *A. Ekman*, *H. Andersson*, *F. W. Thorsson*, *C. Persson*, *K. Starbäck*, *K. V. Rydén*, *J. A. Sjö*, *N. E. Lindberg*, *J. Ström*, *G. Odqvist*, *E. A. Nilson* och *J. Pålsson*.